

Latvju Nacionālās Jaunatnes Apvienības Valkas grupa (1945). Atmiņu mantojums

Mag. iur., mag. philol. Kristīne Rotbaha

LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas stipendiāte

Darbs izstrādāts Dr. hist. Jāņa Ķerusa, Dr. iur. Elīnas

Grigores-Bāras vadībā

Ievads

Latvijas Republikas Satversmes ievadā nostiprināts Latvijas tautas pienākums pieminēt svešo varu upurus, nosodot “komunistisko un nacistisko totalitāro režīmu un to noziegumus”. 2016. gada martā aprit septiņdesmit gadu, kopš padomju vara notiesāja Valkas jauniešus, kas bija apvienojušies Latvju Nacionālās Jaunatnes Apvienībā (LNJA), lai nevardarbīgi pretotos padomju totalitārajam režīmam, un nosūtīja tos “labošanas darbos” uz Sibīriju un Krievijas Tālajiem ziemeļiem.

Par nevardarbīgo pretošanos padomju totalitārajam režīmam LNJA biedrus un līdzzinātājus sagaidīja nežēlīgas padomju varas represijas. 1946. gada 15. martā Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) Iekšlietu tautas komisariāta (IeTK) karaspēka Kara tribunāls tiesāja 19 personas, no kurām 13 personas par dalību LNJA, divas personu par šīs “pretpadomju organizācijas” atbalstīšanu un četras personas par neziņošanu padomju varai par organizācijas esību. Neatkarīgi no līdzdalības pakāpes un veiktajām darbībām, visām 19 personām bija piespriesta brīvības atņemšana, īsākais spriedumā noteiktais soda izciešanas laiks bija trīs gadi, bet garākais – 20 gadi. Vairākām personām noteikta arī mantas konfiskācija un tiesību degradēšana. Visus nosūtīja uz labošanas darbu lēģeriem.¹

Vairākiem jauniešiem pēc soda izciešanas sekoja aizliegums atgriezties Latvijā, un nometinājums turpinājās izsūtījuma vietās vēl

¹ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 4. sēj. 494. – 500. lp.

vairākus gadus. Divas jaunas dzīvības, nesagaidot soda izciešanas termiņa beigas, izdzīva tūkstošiem kilometru attālumā no mājām un tuviniekiem, viņu nāves apstākļi un pēdējās atdusas vietas nav zināmas.

Šī pētījuma mērķis ir, izmantojot un salīdzinot Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvā (LNA LVA) un citviet esošos materiālus un notikumus laikabiedru atmiņās, izpētīt jauniešu nevardarbīgo pretošanos padomju totalitārajam režīmam 1945. gadā Valkā, sniedzot ieskatu par LNJA Valkas grupas rašanos, darbību un likvidēšanu.

Represēto, toreizējo Valkas jauniešu atmiņas sniedz liecības, kādas nav iespējams atrast nevienā dokumentētajā vēstures avotā, proti, kāda bija viņu personīgā motivācija uzsākt nevardarbīgo pretošanos. Salīdzinot rakstīto un nerakstīto vēstures avotu sniegtās liecības, iespējams konstatēt gan konkrētas pretošanās aktivitātes, gan izsekot darbībām, kas noveda līdz grupas likvidācijai un sekojošām represijām pret tās dalībniekiem.

Ar šo pētījumu autore sniedz savu ieguldījumu izpētē par jauniešu nevardarbīgo pretošanos padomju okupācijas varai Latvijā, pieminot, kā to paredz Satversme, tos latviešu jauniešus, kas padomju represīvā aparāta nežēlībā zaudēja savas dzīvības, proti, Modri Rudīti (1930 – 1952) un Dzintru Purviņu (1930 – 1946). Dzintra Purviņa savas ģimenes atmiņās vienmēr paliks kā padsmītniece, kas no fotogrāfijām raugās ar ļoti gaišu, nopietnu, tomēr vēl bērnišķīgu skatienu. Fotogrāfija ir kā atslēga uz labi noglabātām atmiņām.

“Atmiņu dūmakā daudz kas izplēnē. Nereti tikai pateicoties [...] fotogrāfijām kā atbalsta nūjām var mēģināt iet atpakaļ laikā.”²

Dzintras Purviņas fotogrāfija rosināja šo pētījumu un palīdzēja raisīties viņas laikabiedru stāstiem, kuros atklājās septiņdesmit gadus senie un skaudrie notikumi.

Pētījuma mērķa sasniegšanai bija izvirzīti sekojoši uzdevumi: apzināt LNJA Valkas grupas darbības dokumentācijas un pētniecības vēsturi; veikt LNA LVA pieejamo dokumentāro liecību izpēti par LNJA Valkas grupas izveidi, darbību un likvidēšanu un šo notikumu

² Kursīte, Janīna. *Sfumato nesfumato: Ekspedīciju ceļi un neceļi*. Rīga: Madris, 2008, 19. lpp.

kontekstu atspoguļojošo vēstures avotu atlasī; apkopot, sistematizēt un apstrādāt lauka pētījumā iegūto daļēji strukturēto kvalitatīvo interviju materiālu, tādējādi izveidot un sagatavot pētījumam tekstu korpusu, kas liecinātu par LNJA Valkas grupas izveidi, darbību un likvidēšanu; veikt savākto datu kvalitatīvo apstrādi un analīzi; apkopot, sintezēt un hronologizēt no dokumentārajām liecībām, rakstītajiem vēstures avotiem un lauka pētījumā iegūto informāciju par LNJA Valkas grupas izveidi, darbību un likvidēšanu, analizējot un salīdzinot to; izdarīt secinājumus par LNJA Valkas grupas izveidi, darbību un likvidēšanu; izdarīt secinājumus par turpmākajiem izpētes aspektiem saistībā ar LNJA Valkas grupu.

Pētījumā izmantotas, galvenokārt, divas avotu grupas – rakstītie un mutvārdu vēstures avoti. Konkrēti: LNA LVA 1986. fonds “Latvijas PSR Valsts drošības komitejas (VDK) par sevišķi bīstamiem, pretvalstiskiem noziegumiem apsūdzēto personu krimināllietas (1940 – 1985)”, kurā iekļautas 56 612 krimināllietas³; Latvijas Okupācijas muzeja fondi; kvalitatīvās intervijas ar LNJA Valkas grupas dalībniekiem un viņu piederīgajiem laika periodā no 2012. līdz 2015. gadam. Papildus izmantotas LNJA dalībnieku atmiņas – gan publicētās, gan nepublicētās –, meklēts notikumu atspoguļojums periodikā. Pēdējā sakarā konstatēts, ka, izpētot toreizējā Valkas apriņķī izdoto periodiku, nebija atrasta neviena publikācija, kas vēstītu par pētījumā aprakstītajiem notikumiem.

Informācijas atlase LNA LVA fondos veikta, izmantojot noziegumos pret padomju valsti apsūdzēto Latvijas iedzīvotāju rādītāju⁴. Šādā veidā atlasītas ar analizējamo jautājumu saistītās krimināllietas, kas sniedz bagātīgu informāciju ne vien par nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem, bet arī par čekas dienestu darbību pret tiem.

Vācot materiālus par LNJA Valkas grupu, no 1986. fonda izmantota 2. apraksta (LPSR VDK pārtrauktās krimināllietas)

³ Bambals, Ainārs. “1941. gada 14. jūnijā izsūtīto Latvijas iedzīvotāju arhīva lietu dokumenti kā vēstures avots”, *1941. gada 14. jūnija deportācija – noziegums pret cilvēci, Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*, 6. sēj. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2002, 374. lpp.

⁴ *No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā 1940 – 1986*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 1999.

krimināllieta P-9259 piecos sējumos, kuras nosaukums ir “Krimināllieta Nr. 8075 Pencis Lūcijas Dāvida meitas un citu apsūdzībā”⁵. Krimināllietā glabājas materiāli par 19 personām – apsūdzēto personu pratināšanas protokoli, pašrocīgi rakstītas atzišanās, procesuālas liecības, arestēto mantas apraksts, izvirzītās apsūdzības un tiesas spriedums, protesti, kā arī rehabilitācijas materiāli, lielākā daļa krievu valodā, kā arī lietiskie pierādījumi, kas iegūti šo personu dzīvesvietās viņu aizturēšanas brīdī, piemēram, LNJA statūti – iekārtas un dalības noteikumi un instrukcija apvienības slepenai darbībai, Latvju Nacionālās Apvienības statūti, paštaisīti sarkanbaltsarkanie karogi.

No krimināllietas materiāliem redzams, ka dokumenti ir savstarpēji pretrunīgi, ar ortogrāfijas kļūdām, konstatējamas neprecizitātes personvārdos⁶, vietumis nav norādīta klase, kurā skolēns mācījies,⁷ konstatējamas neprecīzas vai nepilnīgas ziņas par arestēto jauniešu vai viņu vecāku nodarbošanos⁸, piemēram, “tautas ienaidnieks”, “bezvēsts pazudusi”, “atrodas Krievijā”. Šis avots vērtēts kritiski, ņemot vērā padomju represīvo iestāžu izmeklēšanas metodes un mērķi, kā arī acīmredzamo faktu, ka vairākas liecības ir tipveida, kā pārrakstītas viena no otras. Konfrontējot šīs liecības ar dzīvo liecinieku stāstīto, var konstatēt atšķirības ne vien faktu interpretācijā, bet arī pašos faktos. Tēzi, ka personas sodīja vien par piederību noteiktai sociālai grupai, kuru bija nolemts represēt, neatkarīgi no faktiskās rīcības, kura neinteresēja čekas izmeklētājus, apstiprina intervētie LNJA Valkas grupas dalībnieki, vairākkārtīgi intervijās uzsverot, ka vairums arestēto Valkas jauniešu nav pratuši krievu valodu, pieaicinātais tulkus viņu garo atbilžu tulkojumu nereti atreferējis izmeklētājam pāris vārdos, parakstāmie dokumenti bieži nav pat nolasīti.

⁵ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. – 5. sēj.

⁶ Alfons Meiris vietām nosaukts par Adolfu Miri, arī Meeri. Gaida Labsvīra vietām dēvēta par Lobsvīru, bet Alīda Sapols par Sīpolu un Modris Rudītis par Rudzīti.

⁷ 20 gadus vecās Brunhildes Pūces apsūdzības rakstā norādīts, ka viņa mācījies Valkas vidusskolas 9. klasē, ko neapstiprina ne toreizējie 9. klases skolēni, ne arī citi izmeklēšanas dokumenti.

⁸ Tiesas spriedumā norādīts, ka Alfons Meiris ir zemnieks – kulaks, kuram ir nepilna vidējā izglītība, kas ir neprecējies un bezpartejisks, taču nav norādīts, ka viņš ir 9. klases skolnieks, kā tas ir vairākiem citiem tiesājamajiem jauniešiem.

Papildus izmantotas krimināllietas, kas tieši neattiecas uz LNJA Valkas grupu, taču ir ar to netieši saistītas. Tās ir 1986. fonda 2. apraksta P-10774. lieta 10 sējumos par LNJA Viļakas grupu un 1894. fonda 1. apraksta 3776., 3781., 1697. lietas, kurās ir ziņas par represijām pret Valkas jauniešu ģimenēm.

No Latvijas Okupācijas muzeja 9435. un 7522. fonda izmantoti tie eksponāti, kas saistīti ar LNJA Valkas grupas dalībniekiem, bet vairāk kalpo kā jauniešu nacionālo nostāju raksturojošs fons.

Pētījumam papildus izmantoti arī interviju autoru personīgo arhīvu materiāli – dažādi dokumenti, vēstules un fotogrāfijas, kas tapušas ieslodzījuma un nometinājuma vietās.

Ļoti nozīmīgs pētniecības avots ir vēl dzīvo aculiecinieku atmiņas. Tas ir vienīgais avots, no kura iespējams iegūt LNJA Valkas grupas dalībnieku viedokli gan par tā laika notikumiem, gan viņu motivāciju. Šis atmiņas sniedz liecības gan par apstākļiem, kas sekmēja nevardarbīgo pretošanos un iestāšanos LNJA, gan par grupas mērķiem, gan arī par represijām, kas sekoja pēc jauniešu aresta, soda izciešanas un pat pēc atgriešanās Latvijā. 2015. gada nogalē, kad veikts pētījums, autorei zināmi vēl dzīvi trīs grupas dalībnieki: Alfons Meiris (1930), Lilita Forstmane (dzim. Plotniece, 1929) un Judīte Gudriniece (dzim. Vēvere, 1930). Pētījumā izmantotas divu pirmo dalībnieku, kā arī Tomskā mirušās grupas dalībnieces Dzintras Purviņas (1930 – 1946) ģimenes locekļu atmiņas, kas liecina par represiju atstātajām sekām uz notiesāto ģimenes locekļiem. Ieteicams veikt papildus lauka pētījumu, iekļaujot arī represēto Valkas jauniešu klasesbiedrus.

Rakstot par pretošanās kustību Latvijā, ar ko parasti saprot tautas, iestāžu, sabiedrisko, politisko un reliģisko organizāciju nepakļaušanos totalitārajam režīmam⁹, jaunākajā historiogrāfijā izveidojies iedalījums atbilstoši tipoloģijai – bruņotā, nevardarbīgā, garīgā pretošanās un šo veidu konkrētas formas.¹⁰

⁹ Strods, Heinrihs. "Latvijas skolu jaunatnes nacionālā pretošanās kustība (1944. gads – 50. gadu vidus)", *Totalitārie režīmi un to represijas Latvijā 1940. – 1956. gadā, Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*, 3. sēj. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2002, 592. lpp.

¹⁰ Ivanovs, Aleksandrs. "Nacionālā pretošanās kustība Latvijā pēc Otrā pasaules kara Latvijas historiogrāfijā (40. gadu otrā puse – 80. gadu otrā puse)", *Nacionālā pretošanās komunistiskajiem režīmiem Austrumeiropā pēc Otrā pasaules kara*,

Latvijas jauniešu nacionālo pretošanos kā nevardarbīgās pretošanās formu pētījuši daudzi, dažādu nozaru un raudzes pētnieki.

Pētījuma robežas – faktoloģiskā materiāla, kas ļauj spriest par LNJA Valkas grupas izveidi, tās dalībniekiem, veiktajām darbībām, kā arī likvidēšanas apstākļiem, proti, līdz LNJA Valkas grupas dalībnieku notiesāšanai, konstatēšana un izpēte. Ārpus pētījuma robežām paliek vairāki zinātniskās izpētes virzieni un aspekti, ko iespējams veikt nākotnē, piemēram, vēsturiskais fons, ar Valkas grupu saistītās LNJA grupas un citi nacionālās pretošanās kustības veidi Valkā, fiziskās un morālās represijas pret LNJA Valkas grupas dalībniekiem pēc viņu notiesāšanas. Tāpat nākotnē iespējams veikt LNA LVA dokumentu padziļinātu izpēti, salīdzinot grupas dalībnieku sniegtās liecības, veicot izmeklēšanas un tiesas procesa tiesisko analīzi, analizējot LNJA statūtus un citus tās darbību regulējošos tiesiskos pamatus. Tāpat būtu pētāmi aspekti, kas atainotu represiju atstātās sekas uz represēto jauniešu dzīves kvalitāti pēc atgriešanās no nometnēm, uz tālāku izglītību un profesionālo darbību, uz iespēju uzturēt savstarpējo komunikāciju, runāt un spēt runāt par notikušo. Pētāma arī sabiedrības attieksme pret represētajiem jauniešiem. Nākotnē izpētes vērti ir arī represēto jauniešu ģimeņu likteņi, ņemot vērā, ka vairāku jauniešu ģimenes locekļi bija pakļauti padomju varas represijām un izsūtīti no 1941. līdz 1949. gadam.¹¹ Šajā pētījumā vairāki no iepriekš minētajiem aspektiem būs tikai ieskicēti, paverot iespēju plašākiem pētījumiem turpmāk.

1. LNJA Valkas grupas izveides fons

Otrajam pasaules karam beidzoties, Latvijā bija jūtams pretpadomju noskaņojums, notika aktīva bruņotā pretošanās, tai skaitā Ziemeļvidzemes apkārtnē, kur bija nodibinājušās vairākas Latvijas nacionālo partizānu grupas.¹² Latvijas aktīvākie, patriotiski

Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti, 17. sēj. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2006, 144. lpp.

¹¹ LVA, 1894. f., 1. apr., 3776. l., 3781. l., 1697. l.

¹² Par bruņotu pretošanos Ziemeļvidzemē skat. Turčinskis, Zigmārs. *Ziemeļvidzemes mežabrāļi. Latvijas nacionālo partizānu cīņas Valkas apriņķī un Alūksnes apriņķa rietumu daļā. 1944. – 1953. gads*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2011.

noskaņotie jaunieši, sekojot pieaugušo paraugam, veidoja pretošanās grupas, kas aptvēra visus novadus. Pretošanos padomju varai aktīvi pauda jaunieši, kas bija dzimuši un izglītojušies vēl neatkarīgajā Latvijā. Pretošanās grupas izveidojās izveidotas vairākās Latvijas vidusskolās, kā arī citās mācību iestādēs.¹³

Vairākas jaunatnes pretošanās organizācijas Latvijā izveidotas tūlīt pēc Otrā pasaules kara, tai skaitā LNJA. LNJA statūtus izstrādāja Latvijas Nacionālo partizānu apvienības (LNPA) vadītājs Pēteris Supe¹⁴. Apvienībai bija savas grupas Viļakā, Rīgā, Alūksnē un Valkā.¹⁵ Dažām bija nosaukumi, piemēram, Alūksnes pilsētas skolēnu pagrīdes grupa "Tālavas sili"¹⁶, taču Valkas grupai nosaukums nebija dots, lai gan apspriests nosaukums "Koknese".¹⁷

LNJA jaunākajā Latvijas historiogrāfijā dēvē arī par Latvijas Nacionālo jaunatnes apvienību¹⁸ vai Latviešu Nacionālās jaunatnes savienību¹⁹. Šajā pētījumā izmantots nosaukums tādā redakcijā, kāda lietota latviešu valodā LNJA darbības laikā, kā pirmavotu izmantojot LNJA statūtus²⁰. Terminoloģiskās atšķirības varētu būt radušās, dažādi tulkojot vēstures avotu materiālus no krievu valodas. Jāatzīst, ka pat nianses spēj mainīt termina semantisko jēgu. Vienā gadījumā LNJA izvērstais nosaukums atspoguļo apvienojušās jaunatnes nacionālo stāju, citā – piešķir apvienībai valstiska veidojuma mērogu.

¹³ Kramiņš, Gunārs. "Jauniešu pretestības kustība okupācijas varai Latvijā 1944. – 1962." *Latviešu karavīrs vēsturiskā skatījumā*. Rīga: Latviešu virsnieku apvienība, 2009, 82. – 102. lpp.

¹⁴ Šaicāne, Irēna. "Viļakas jauniešu nevardarbīgās pretošanās organizācijas 1945. gadā", *Latvijas vēsture 20. gadsimta 40. – 90. gados, Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*, 21. sēj. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007, 483. lpp.

¹⁵ Kramiņš, Gunārs. "Jauniešu pretestības kustība okupācijas varai Latvijā 1944. – 1962." *Latviešu karavīrs vēsturiskā skatījumā*. Rīga: Latviešu virsnieku apvienība, 2009, 82. lpp.

¹⁶ Turčinskis, Zigmārs. *Ziemeļvidzemes mežabrāļi. Latvijas nacionālo partizānu cīņas Valkas apriņķī un Alūksnes apriņķa rietumu daļā. 1944. – 1953. gads*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2011, 109. lpp.

¹⁷ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 232. lp.

¹⁸ Šaicāne, Irēna. "Viļakas jauniešu nevardarbīgās pretošanās organizācijas 1945. gadā", *Latvijas vēsture 20. gadsimta 40. – 90. gados, Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*, 21. sēj. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007, 475. – 502. lpp.

¹⁹ *Latvijas nacionālo partizānu karš: dokumenti un materiāli, 1944 – 1956*, sast. H. Strods. Rīga: Preses nams, 1999, 176. lpp.

²⁰ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 4. sēj., 3., 4. lp.

LNJA grupas dibinātas, pamatojoties uz Latvju Nacionālās Apvienības statūtiem²¹, LNJA statūtiem – iekārtas un dalības noteikumiem un instrukciju apvienības slepenai darbībai²². Visi šie priekšraksti rakstīti rokrakstā uz rūtiņu lapām, turpmāk kopā saukti – statūti –, kā lietiskie pierādījumi atklāti kratīšanas laikā jauniešu dzīvesvietās²³.

Latviju Nacionālās Apvienības statūtu 5. nodaļas 30. § d apakšpunktā noteikts:

“[...] līdz pastāvīgas jaunatnes organizācijas nodibināšanai organizēt pie apvienības jaunatnes sekciju zem nosaukuma “Latvju Nacionālā jaunatnes Apvienība” (LNJA) un tās darbību, mērķus un uzdevumus nosakot tuvāk īpaši izstrādāto “Iekārtas un darbības noteikumos”.”

LNJA statūtu – iekārtas un dalības noteikumu 1. nodaļas 1. § noteikts:

“Latvju Nacionālās Jaunatnes Apvienība (LNJA) nodibināta saskaņā ar Latvju Nacionālās Apvienības (LNA) statūtu 30. § d punktu un tās darbība aptver visu Latviju”.

Pirms pievērsties LNJA Valkas grupas izveidei, nedaudz jāieskicē grupas izveides iespējamības fons un pašu jauniešu motivācija. Ziņas par to sniedz bijušo LNJA Valkas grupas dalībnieku Alfona Meira un Lilitas Forstmanes atmiņas, kas daļēji skaidro jauno cilvēku rīcību. Lai cik vērtīgi un informatīvi būtu rakstītie vēstures avoti, tie jāskata kontekstā ar mutvārdu vēstures avotiem, jo arhīva dokumenti atklāj pagātni no okupācijas varas pozīcijām un gandrīz pilnīgi ignorē šajā notikumā iesaistīto cilvēku individuālo pieredzi.²⁴

Lilita Forstmane atceras, ka Latvijas okupācijas pirmajā gadā pazuduši daudzi valcēnieši. 1941. gada jūlijā, pēc nacionālsociālistiskās

²¹ Turpat, 15. – 16. lp.

²² Turpat, 3., 4. lp.

²³ Turpat, 1. – 2. lp.

²⁴ 1949. gada 25. martā izvesto balsis: dažu Daugavpils un Ilūkstes apriņķa deportēto ģimeņu likteņi mutvārdu vēstures avotos un arhīva dokumentos, sast. I. Saleniece. Daugavpils: Saule, 2008, 10. lpp.

Vācijas armijas ienākšanas Valkā atrakti masu kapi, kur bijuši apglabāti Baigā gada upuri.²⁵ Lilita Forstmane situāciju raksturo sekojoši:

“Visa tā šaušana jau notika pāri Pedelei Tālavas ielā, kur aprinča valde, pie sētas mājas. Tur krievi ierīkoja kameras un cietumu. Atceros, es pagalmā spēlējos un dzirdu, un nevaru saprast, ko tās mašīnas sprakšķ, tur pāri Pedelei, tas – pirms krievi atkāpās. Nu tak’ cilvēkus šāva! Valkā daudzi pazuda, un aprakuši viņi bij’ turpat šķūnī, un tad viņi atradās. Vistrakāk jau atstāja iespaidu, kad atraka tos krievu nošauto kapus, atraka paši latvieši vācu laikā. Es atceros to drausmīgo formālīna smaku, kad tos liķus raka ārā. Tur liķi bija strīpām. Tad cilvēki gāja atpazīt savējos, tad tur bija tās runas, kā viņi bijuši mocīti – gan nagi maukti, gan krūtis nogrieztas, izkropļoti, nu briesmīgi! Un tas taču viss palika mums atmiņā. Un tad bija tās bēres, kad viņus tur glabāja, to vēl atceros.”²⁶

1944. gadā Latvijai, tai skaitā Valkai nonākot otrreizējā padomju varas okupācijā, šādas atmiņas jauniešos uzvirvoja ar jaunu sparū, ko pastiprināja marodierisms un bandītisms, kas izplatījās līdz ar Sarkanā armiju.²⁷ Lilita Forstmane šos apstākļus raksturo sekojoši:

“[19]44. gada, laikam taču, oktobrī mēs atgriezāmies mājā no bēgļu gaitām Vidzemē.[...] Mūsu māja bija vesela. Bet pirmais, ko es ieraudzīju – “plintniece”! Armijas formā un rokā mūsu vecāsmātes ogļu gludeklis, un iet pāri ielai no mūsu mājas uz pretējo māju, un man jau... O! [Lilita Forstmane paceļ gaisā rādītājpirkstu] ... Mūsu gludeklis “plintniecei” rokā! Māja jau bija izvākta tukša, gulējām uz salmiem tad.”²⁸

Nākamais faktors, kas mudināja jauniešus pretoties okupācijas varai, bija padomju represijas, kas jau bija skārušas vairākas valcēniešu ģimenes. Alfons Meiris dalās pieredzētajā:

²⁵ Kristīnes Rotbahas intervija ar Lilitu Forstmani (dzim. Plotniece, 1929), ierakstīta 2015. gada 9. decembrī Carnikavā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

²⁶ Turpat.

²⁷ Strods, Heinrihs. Latvijas nacionālo partizānu karš, 1944 – 1956. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 12. lpp.

²⁸ Kristīnes Rotbahas intervija ar Lilitu Forstmani (dzim. Plotniece, 1929), ierakstīta 2015. gada 9. decembrī Carnikavā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

“Man tēvs jau bija arestēts. [...] Tēvam piederēja apavu veikals; labi dzīvojām; lauku māja bija nopirkta. 1940. gadā atņēma veikalu, kurā arī dzīvojām, un mēs aizgājām uz laukiem. Kara laikā tā māja nodega, kā par laimi. [...] Vācu laikā tēvam bija jāiet sargāt tilti kā aizsargam. Tēvu arestēja [19]45. gada 19. janvārī; viņš bija lāģerī [lēģerī] Nižnij Tagila, Kušvā [Нижний Тагил, Кушва – krievu val.]; atbrīvojās [19]49. gada rudenī; es jau tad biju lāģerī.”²⁹

Valkas grupas krimināllietas materiāli sniedz informāciju, ka vairāku Valkas grupas dalībnieku piederīgie bijuši arestēti jau iepriekš, piemēram, ziņās par Alfona Meira tēvu Jānis Meiris norādīts – “tautas ienaidnieks, kas arestēts 1945. gadā”³⁰. Par Vidāru Andersonu, dzimušu 1931. gadā, sniegtas ziņas, ka viņa tēvs atrodas Krievijā, māte pazudusi bez vēsts,³¹ tomēr līdz tiesai LPSR Valsts drošības tautas komisariāts (ВДТК/НКГБ)³² jau bija ieguvis detalizētāku informāciju, kas fiksēta sekojoši: “[...] padomju varas orgānu represēts 1941. gadā, māte labprātīgi bēgusi ar vāciešiem.”³³ Par Vizbulītes Radziņas, dzimušas 1931. gadā, tēvu ievāktas ziņas, ka to “represējuši padomju valsts orgāni”³⁴, savukārt Gaidas Labsvīras, dzimušas 1930. gadā, tēva sakarā norādīts, ka “ar padomju varas orgāniem arestējās [sic! – K.R.]”³⁵.

Trešais faktors bija jauniešu nacionālais noskaņojums, ko bija sekmējusi patriotiskā audzināšana līdz 1940. gadam skolā un ģimenēs, kā arī taisnīguma izjūta, kas pastiprinājās apkārt valdošo ētisko un morāles normu degradācijā. Latvijā pirms padomju okupācijas pastāvošā izglītības sistēma spēja ieaudzināt jauniešos tik dziļu un noturīgu patriotismu un savas dzimtenes mīlestību, ka viņi nespēja

²⁹ Kristīnes Rotbahas intervija ar Alfonu Meiri (1930), ierakstīta 2012. gada 11. jūlijā Valkā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

³⁰ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 52. o. p., 57. lp.

³¹ Turpat, 130. o. p. lp.

³² 1949. gada 25. martā izvesto balsis: *dažu Daugavpils un Ilūkstes apriņķa deportēto ģimeņu likteņi mutvārdu vēstures avotos un arhīva dokumentos*, sast. I. Saleniece. Daugavpils: Saule, 2008, 14. lpp.

³³ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 3. sēj. 226. lp.

³⁴ Turpat.

³⁵ Turpat.

samierināties ar svešas varas okupāciju.³⁶ To apliecina Lilita Forstmane:

“Patriotisms mums auga šo apstākļu varā – tās valdību maiņas, tas Baigais gads, kas mūs atmodināja, un tie leģionāri! Karogs sarkanbaltsarkanais vējos atraišijies skrej...³⁷ [Edvarta] Virzas dzejoli vēl tagad atceros, ko skolā mācīja.[..] Pirms tam gan man mamma taisni noliedza – nekādu politiku, ir nemierīgs laiks, ir partizāni, nekur neiesaisties!”³⁸

Līdzīgā pieredzē dalās Alfons Meiris:

“Es jau tajā laikā biju tāds patriotisks... Par daudz varbūt... Bet tā mūs mācīja – godāt Latviju, savu zemi, karogu, vecākus, vienam otru; cieņa pret to visu bija liela. [..] Mans tēvs bija aizsargos; mana māte bija aizsardzēs.”³⁹

Viņš atzīst, ka savus uzskatus nav mainījis: “Kāds es biju tad, tāds esmu tagad: nevienam neesmu slēpies, ka esmu bijis pret padomju iekārtu.”⁴⁰

Represētās, Tomskā mirušās Valkas grupas dalībnieces Dzintras Purviņas (1930 – 1946), brālis Juris Lapkasis (1943), atminoties kopējo noskaņu savā ģimenē, apstiprina minēto pieņēmumu:

“Mums ģimenē bija ļoti patriotiska audzināšana, neskatoties uz visiem padomju gadiem. Atklāti jau ne, bet tāpat, jubilejās dziedājām visas aizliegtās dziesmas. Visu par to zināju... Par tiem laikiem... Kaut pats nebiju piedzīvojis... Tā noskaņa jau bija.”⁴¹

³⁶ Kramiņš, Gunārs. “Jauniešu pretestības kustība okupācijas varai Latvijā 1944. – 1962.” *Latviešu karavīrs vēsturiskā skatījumā*. Rīga: Latviešu virsnieku apvienība, 2009, 82. lpp.

³⁷ Precīzs citāts no Edvarta Virzas dzejoļa “Karogs”: “Karogs sarkanbalti sarkans vējos atraišijies skrej.”

³⁸ Kristīnes Rotbahas intervija ar Lilitu Forstmani (dzim. Plotniece, 1929), ierakstīta 2015. gada 9. decembrī Carnikavā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

³⁹ Kristīnes Rotbahas intervija ar Alfonu Meiri (1930), ierakstīta 2012. gada 11. jūlijā Valkā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

⁴⁰ “Viņus Valkā “paņēma” no skolas soliem”, *Ziemeļlatvija*, Nr. 68, 1997, 14. jūnijs, 1. lpp.

⁴¹ Kristīnes Rotbahas intervija ar Juri Lapkasi (1943), ierakstīta 2012. gada 4. augustā Rīgā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

Rīgā, 1945. gada 18. decembrī nopratinot Dzintru Purviņu ar VDTK/НКГБ tulka Ziediņa palīdzību, atklājās, ka viņas māte bijusi aizsargu biedre.⁴² Šādas ziņas neparādās nevienā no agrākajiem lietas materiāliem, tomēr šo ziņu atbilstību īstenībai apstiprina Dzintras Purviņas māsa Maija Pūliņa: “Jā, mammīte bija aizsargos, man vēl saglabājies apsveikums viņai no tiem.”⁴³ Atliek vien minēt, kāpēc šis fakts bija paslīdējis garām Valkā veiktās izziņas laikā un kāpēc tas bija jāatklāj Rīgā notikušās pratināšanas laikā. Nav ziņu par to, vai tie bija izmeklēšanas apstākļi vai jaunības naivums, kas lika atklāt līdz tam noklusēto. Jābilst, ka minētās ziņas, lai arī vēlāk norādītas apsūdzības rakstā pie apsūdzētās personas datiem,⁴⁴ neatstāja acīmredzamas tālejošas sekas, piemēram, atklātas represijas pret Purviņas māti nesejoja.

Ceturtais un noteicošais faktors, kas veicināja Valkas grupas izveidi, bija to dalībnieku ciešā draudzība un savstarpējā uzticēšanās, kas vienoja Valkas vidusskolas audzēkņus. Kā atzīst Alfons Meiris, vairums LNJA Valkas grupā iesaistīto bija savstarpēji pazīstami kopš bērnības, draudzējās ne tikai viņi, bet arī viņu ģimenes. Vairāki jaunieši bija bijušie klasesbiedri jau kopš Valkas pilsētas Ādama Tērauda pamatskolas (tautā sauktas arī par Tēraudskolu) laikiem.⁴⁵ Lilita Forstmane grupā iestājusies savas labākās draudzenes Dzintras Purviņas aicināta, neskatoties uz mātes aizliegumu iesaistīties kādās politiskās aktivitātēs.⁴⁶

Jāņem vērā grupā iesaistīto vecums. Spriežot pēc dokumentos pieejamās informācijas, daudzi no viņiem vēl bija visai naivi un bērnišķīgi, pratināšanas protokolos jauniešu atbildēs bieži figurē tādi vārdi, kā “piedzīvojums”, “interesanta lieta”, “likās aizraujoši”, “puikas interesēja ieroči”. To apstiprina arī pašu dalībnieku

⁴² LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 229. lp.

⁴³ Kristīnes Rotbahas intervija ar Maiju Pūliņu (1944), ierakstīta 2015. gada 11. decembrī Olaines pagastā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

⁴⁴ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 3. sēj. 226. lp.

⁴⁵ Kristīnes Rotbahas intervija ar Alfonu Meiri (1930), ierakstīta 2012. gada 11. jūlijā Valkā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

⁴⁶ Kristīnes Rotbahas Intervija ar Lilitu Forstmani (dzim. Plotniece, 1929), ierakstīta 2015. gada 9. decembrī Carnikavā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

stāstītais, piemēram, Alfons Meiris darbošanos grupā raksturo kā “varenu piedzīvojumu”:

“Toreiz jau bijām tādi glupi... Visi – i bērni, i pieaugušie. Arī skolotāja nedomāja jau, ka būs tādas sekas. Nevieni vēl nezināja to laiku likumus un tikumus.”⁴⁷

Līdzīgs raksturojums ir Lilita Forstmanes atmiņās:

“Biju naivs bērns, kurš audzis skolotāju ģimenē, mācīta tikai labām attiecībām sabiedrībā – visur “lūdzu”, “paldies”! Melus nezināju.”⁴⁸

Minētie apstākļi, kādos 1945. gada rudenī izveidojās LNJA Valkas grupa, liek secināt, ka pusaudžu skatījums uz apkārtējiem apstākļiem caur visai bērnišķīgo prizmu piešķīra notiekošajam vieglumu un ļāva nedomāt par nopietnākiem aspektiem, piemēram, darbības plānošanu, mērķiem, konspirāciju un iespējamām sekām.

2. LNJA Valkas grupas izveidošanās

1945. gada jūlija beigās Valkas vidusskolas latviešu valodas skolotāja Lūcija Pence devās uz skolotāju apmācības kursiem, kas notika Rīgā no 28. jūlija līdz 18. augustam, kur satikās ar bijušo studiju biedreni, Rīgas svešvalodu institūta⁴⁹ docētāju Margaritu Bratušku⁵⁰, dzimušu 1920. gadā, ar ko kopā bija studējusi Latvijas Universitātes

⁴⁷ Kristīnes Rotbahas intervija ar Alfonu Meiri (1930), ierakstīta 2012. gada 11. jūlijā Valkā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

⁴⁸ Lilitas Forstmanes (dz. Plotnieces, 1929) atmiņas, rakstītas 2014. gada 13. februārī, oriģināls pieejams L. Forstmanes personīgajā arhīvā.

⁴⁹ 1945. gadā Izglītības ministrijas angļu valodas institūts bija reorganizēts par Latvijas Valsts pedagoģiskais valodu un literatūras institūtu, tomēr tautā to joprojām mēdza dēvēt par “kā valodu jeb svešvalodu institūtu”. Ķēniņš [Ķeniņš], Atis. “Par L. V. pedagoģiskā valodu un literatūras institūta darbu”, *Latvijas Skola*, Nr. 10, 1945, 1. decembris, 89. lpp.

⁵⁰ Krimināllietas materiālos krievu valodā uzvārdu atveido gan kā “Bratuška”, gan “Bratuškina”. Spriežot pēc presē pieejamās informācijas, runa ir par Margaritu Bratušku, ko vēlāk piemin kā Jāņa Endzelīna studentu, represēto filologi, ar kuru profesors veica saraksti tikmēr, kamēr viņa bijusi izsūtīta. Skat., piemēram, Grīsele, Rasma. “Endzelīns par latgaliešiem”, *Laiks*, Nr. 81, 1990, 10. oktobris, 4. lpp.

Filoloģijas un filozofijas fakultātē⁵¹. Kursu laikā Lūcija Pence un Margarita Bratuška bija apmetušās vienā dzīvoklī Rīgā.

Margarita Bratuška tajā laikā jau bija iesaistījusies Viļakā izveidotajā LNJA grupā, kuru vadīja viņas māsa, Viļakas vidusskolas 11. klases skolniece Antoņina Bratuškina⁵², kuras ģimenei bija tieši sakari ar LNPA komandieri Pēteri Supi⁵³. Viļakā LNJA grupa bija izveidota 1945. gada pavasarī; arī šīs grupas jauniešus padomju varas iestādes atklāja un arestēja tā paša gada rudenī; 1946. gada pavasarī tiesāja un nosūtīja uz labošanas darbu nometnēm.⁵⁴ Abu grupu jaunieši satikās lopu vagonos un vēlāk bija kopā arī labošanas darbu nometnē Taišetā (*Tašwem* – krievu val.).⁵⁵ Iespaidus par represiju pret jauniešiem apmēru var gūt no Lilitas Forstmanes atmiņām:

“Taišetā ieradāmie apmēram 80 skolēnu no Viļakas, Valkas un vēl citurienes. Visi bijām bērnišķīgi un izraisījām izbrīnu pat apbruņotajā konvojā.”⁵⁶

Margarita Bratuška LNJA uzdevumā bija devusies uz Rīgu, lai te veidotu jaunatnes organizācijas nodaļas. 1945. gada 27. augustā Margaritas Bratuškas mātai Valērijai Bratuškinai Pēteris Supe vēstulē rakstīja:

“[..]Lūdzu padomāt par iesaistīšanos sava novada jauniešu – meiteņu vadītājas darbā.

Margai mūsu kopējo pasākumu labā, kā arī personīgi būtu ieteicams no Viļakas izrauties un darboties Rīgā.

⁵¹ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj. 13. o. p. lpp. Jābilst, ka abas minētas starp 1940. gadā “Latvijas PSR universitātes [...] Vēstures un filozofijas fakultātē” uzņemtam studentēm publikācijā “Jaunie studenti”, *Jaunais Komunārs*, Nr. 26, 1940, 14. septembris, 5. lpp.

⁵² LVA, 1986. f., 2. apr., P-10774. l., 5. sēj. 546. lpp.

⁵³ Šaicāne. Irēna. “Viļakas jauniešu nevardarbīgās pretošanās organizācijas 1945. gadā”, *Latvijas vēsture 20. gadsimta 40. – 90. gados, Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*, 21. sēj. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007, 483. lpp.

⁵⁴ LVA, 1986. f., 2. apr., P-10774. l., 5. sēj., 475. – 502. lpp.

⁵⁵ Kristīnes Rotbahas intervija ar Lilitu Forstmani (dzim. Plotniece, 1929), ierakstīta 2015. gada 9. decembrī Carnikavā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

⁵⁶ Lilitas Forstmanes (dz. Plotnieces, 1929) atmiņas, rakstītas 2014. gada 13. februārī, oriģināls pieejams L. Forstmanes personīgajā arhīvā.

Vienoti augsim un audzināsim Latvijai!”⁵⁷

1945. gada augusta sākumā sarunās ar Margaritu Bratušku Lūcija Pence, uzzinot par to, kā nevardarbīgā pretošanās padomju varai noris Latgalē, nolemj līdzīgi rīkoties Valkā.⁵⁸ 1945. gada 5. decembra Lūcijas Pences nopratināšanas protokolā krievu valodā norādīts sekojošais par Margaritas Bratuškas teikto:

“Bratuškina man stāstīja par to, ka Latgalē daudzas personas, vēloties izbēgt no padomju varas orgānu represijām, slēpjas mežā. Turpat Latgalē vietējie iedzīvotāji organizējuši nelegālas organizācijas, kas bandītiem, kuri slēpjas mežā, palīdz ar pārtiku un informāciju.”⁵⁹

Tālāk nopratināšanas protokolā minēts, ka Lūcija Pence jautājusi Margaritai Bratuškai par šo organizāciju vadītājiem un to atrašanās vietu, ko Margarita Bratuškina nav norādījusi, vien informējusi, ka šo organizāciju vadība izstrādā LNJA un Latvju Nacionālās Apvienības statūtus. Statūti vēlāk atvesti uz Rīgu Margaritai Bratuškai, kas tos savukārt iedevusi Lūcijai Pencei pārrakstīšanai. Vēlāk Lūcija Pence statūtu norakstu nogādājusi Valkā.⁶⁰

Vairākos Lūcijas Pences nopratināšanas protokolos atzīmēti visi vēlāk arestētie Valkas grupas dalībnieki kā personas, kam viņa devusi lasīt statūtus. Tieši statūtu lasīšanu personu vainas pierādīšanai vēlāk izmanto represīvās varas iestādes, saistot to ar personas labprātīgu un apzinātu iestāšanos LNJA grupā.

Taču tālejošas sekas varēja izraisīt ne vien LNJA statūtu lasīšana, bet pat to nodošana citiem vai glabāšana. Jau minētajā Lūcijas Pences nopratināšanas protokolā norādīts:

“[...] uzzinot par Bratuškinas arestu, baidoties, ka statūtus var atrast pie manis, atdevu tos Rukai Mildai, dzīvojošai Tālavas ielā 18, strādājošai Valkas patērētāju kooperatīva kantorī, kuru pazinu kopš bērnības.”⁶¹

⁵⁷ LVA, 1986. f., 2. apr., P-10774.l., 9. sēj.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-10774.l., 1.sēj., 48. lp.

⁵⁸ LVA, 1986. f., 2. apr., P-10774.l., 1. sēj., 26. lp.

⁵⁹ Turpat, 14. lp.

⁶⁰ LVA, 1986. f., 2. apr., P-10774. l., 1. sēj., 14. lp.

⁶¹ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj. 14. lp.

1946. gada 15. martā Milda Ruka, dzimusi 1916. gadā, tika tiesāta un, pamatojoties uz Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas (KPFSR) Kriminālkodeksa 58.¹² pantu, sodīta ar brīvības atņemšanu uz pieciem gadiem un tiesību degradēšanu uz trim gadiem par neziņošanu padomju varas iestādēm.⁶² Nav ziņu par to, kas saistījies L. Pencī ar M. Ruku. Lilita Forstmane minēto saistību komentē sekojoši:

“Paralēli jau [Valkā] darbojās pieaugušo grupa... Šrāders, Ruka... Tie bija pie mūsu lietas klāt – Šrāders nē, bet Ruka.”⁶³

Konfrontējot krimināllietas nopratināšanas protokolus ar dzīvo liecinieku atmiņām, atklājas vairākas pretrunas. Piemēram, Alfons Meiris atminās, ka par statūtiem pirmo reizi dzirdējis sapulcē, kur tos jaunieši esot kopā lasījuši. Katram nemaz neesot bijusi sava kopija.⁶⁴ Minētais saskan ar viņa pašrocīgi rakstītu liecību 1945. gada 17. decembrī.⁶⁵ Savukārt Lilita Forstmane neatceras statūtus redzējusi vai tos lasījusi vispār⁶⁶, lai gan abi – gan Alfons Meiris, gan Lilita Forstmane – minēti Lūcijas Pencenes nopratināšanas protokolos kā personas, kam viņa personiski devusi lasīt statūtus.⁶⁷

Iepazīstoties ar krimināllietas materiāliem un tur pieejamajiem jauniešu nopratināšanas protokoliem, var konstatēt, ka LNJA Valkas grupa paplašinājās pamazām, pašiem jauniešiem iesaistot tādus draugus, ko tie labi pazinusi un kam esot varējuši uzticēties. Iesaiste sākusies ar to, ka 1945. gada septembra beigās skolotāja L. Pence pastāstīja par LNJA un iedeva izlasīt statūtus savām trim skolniecēm, ar kurām mācību laikā mitinājusies vienā dzīvoklī Valkā. To apstiprina arī grupas dalībnieces Judītes Vēveres pašrocīgi rakstītā

⁶² LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 3. sēj. 499. – 500. lp.

⁶³ Kristīnes Rotbahas intervija ar Lilitu Forstmani (dzim. Plotniece, 1929), ierakstīta 2015. gada 9. decembrī Carnikavā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

⁶⁴ Kristīnes Rotbahas intervija ar Alfonu Meiri (1930), ierakstīta 2012. gada 11. jūlijā Valkā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

⁶⁵ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj. 62. – 64. lp.

⁶⁶ Kristīnes Rotbahas intervija ar Lilitu Forstmani (dzim. Plotniece, 1929), ierakstīta 2015. gada 9. decembrī Carnikavā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

⁶⁷ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 15. lp.

liecība.⁶⁸ Tādējādi pašu pirmo grupas dalībnieku izvēle pavisam nejauši krita uz Valkas lauku pagastu meitenēm Judīti Vēveri, dzimušu 1930. gadā, Ausmu Pogu, dzimušu 1929. gadā, un Olgu Rosicku, dzimušu 1928. gadā, kurām vecāki uz skolas laiku bija sarunājuši gultas vietu dzīvoklī Rīgas ielā 32a, Valkā, kur istabu īrēja arī Ērgemē dzīvojošā skolotāja Lūcija Pence⁶⁹.

Ziņa par “interesanto lietu”, kā to nosauca Judīte Vēvere⁷⁰, kopā ar LNJA statūtiem pēc skolotājas ieteikuma pāris dienu laikā no mutes mutē bija nodota draudzenēm Elgai Kagainei, dzimušai 1930. gadā, un Dzintrai Purviņai, dzimušai 1930. gadā. Par Dzintras Purviņas iesaisti var spriest no 1945. gada 7. decembra nopratināšanas protokolā:

“1945. gada septembra beigās [...] paziņa Vēvere Judīte man piedāvāja iestāties pagrīdes jaunatnes nacionālajā organizācijā. Es tai pat reizē piekritu iestāties tajā organizācijā. Par organizācijas mērķiem un uzdevumiem Vēvere man neko nestāstīja.”⁷¹

Skolā Dzintra Purviņa ziņu par organizāciju pastāstīja savam bērnības draugam Alfonam Meirim,⁷² kas savukārt notikušo raksturo sekojoši:

“Sākusies tā grupa Viļakā. [...] Tā mūsu skolotāja Rīgā bija gājusi kopāursos ar vienu no Viļakas grupas. [...] Tā ideja bija skolotājai. 1945. gadā oktobra sākumā pienāca pie manis Dzintra un teica, ka organizējās latviešu nacionālā organizācija, un prasīja, vai es gribu piesaistīties, es piekritu, un tā vadītāja bija latviešu valodas skolotāja Lūcija Pence. Tā apvienība bija tā kā jaunatnes apvienība, kas izvērš aģitāciju iedzīvotāju vidū, vāc materiālus partizāniem. Dzintra, es – mēs jau bijām veci draugi, tikai viņa man piedāvāja, neviens man arī vairāk nepiedāvāja.”⁷³

⁶⁸ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 105. – 108. lp.

⁶⁹ Turpat, 105. lp.

⁷⁰ Turpat.

⁷¹ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 226. lp.

⁷² LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 105. lp.

⁷³ Kristīnes Rotbahas intervija ar Alfonu Meiri (1930), ierakstīta 2012. gada 11. jūlijā Valkā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

levērojami, ka Dzintras Purviņas pirmajā nopratināšanas protokolā lietots tāds izteiksmes stils, kas nav raksturīgs tā laika jaunatnes leksikai: “Meiri organizācijā savervējām es un Vēvere Judīte”.⁷⁴

Tā kā skolotāja Pence bija uzdevusi iesaistīt abu dzimumu jauniešus, kā to paredzēja LNJA statūti, Meiris par apvienību izstāstījis saviem draugiem Vidāram Andersonam, dzimušam 1931. gadā, Modrim Rudītim, dzimušam 1930. gadā, un Ilgvaram Brokam, dzimušam 1931. gadā; kopā ar Dz. Purviņu iesaistījuši Lilitu Plotneci, dzimušu 1929. gadā.⁷⁵ Lilita Forstmane savu iesaisti raksturo sekojoši:

“Dzintra un Alfons sauc: “Lilit, panāc šurp!” [...] abi divi man tagad par to organizāciju. [...] jāstājas ir organizācijā... Mēs Latviju mīlam? Mīlam! Un es uzreiz: “Vai, man mamma neatļauj!” Un Dzintra bija tā, kas atgriezās: “Vai, Tu mūs nodosi!” “Dzintra! Nekad dzīvē, nē! Es eju ar jums! Un nedomādama!” Nu, noziegums man pret mammu, bet es tak nevarēju savus biedrus pamest. [...] Es pat riktīgi nezinu, kā viņa saucās, tā organizācija.”⁷⁶

Savukārt Elga Kagaine organizācijā iesaistījusi savas draudzenes Vizbulīti Radziņu, dzimušu 1931. gadā, un Gaidu Labsvīru, dzimušu 1930. gadā.⁷⁷

Spriežot pēc krimināllietā pieejamiem dokumentiem, jauniešiem nebija skaidrības par turpmāko rīcību, piemēram, Judīte Vēvere liecinājusi: “Skolā Meiris sacīja, ka nu jau ir diezgan daudz biedru, ka vajadzētu kaut ko darīt.”⁷⁸ Lai noskaidrotu, kas būtu jādara, jaunieši vērsās pie skolotājas Pences. Līdzīgi kā skolēniem arī skolotājai Pencei nebija skaidra priekšstata par turpmāko rīcību.

Spriežot pēc Lūcijas Pences pratināšanas protokola,⁷⁹ Pence nosūtīja pa pastu vēstuli Margaritai Bratuškai, informējot, ka LNJA grupa Valkā ir nodibināta, statūti izstrādāti un lūdzot sniegt norādījumus tālākai rīcībai. Bratuška esot Pencei atbildējusi arī pa

⁷⁴ LVA, 1986. f., 2. apr., P9259. l., 1. sēj. 227. lp., 2. puse

⁷⁵ Kristīnes Rotbahas intervija ar Alfonu Meiri (1930), ierakstīta 2012. gada 11. jūlijā Valkā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

⁷⁶ Kristīnes Rotbahas intervija ar Lilitu Forstmani (dzim. Plotniece, 1929), ierakstīta 2015. gada 9. decembrī Carnikavā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

⁷⁷ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 106. lp.

⁷⁸ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 106. lp.

⁷⁹ Turpat, 15. – 16. lp.

pastu sūtītā vēstulē oktobra beigās, informējot, ka vēstuli saņēmusi un ka norādījumus sniegsot klātienē. Novembra sākumā skolotāja Pence rakstīja jaunu vēstuli Margaritai Bratuškai, kura jau 30. oktobrī bija arestēta,⁸⁰ bet šoreiz uzticēja tās nogādāšanu “kurjerēm” – Valkas vidusskolas 12. klases skolniecēm Veltai Lielausei, dzimušai 1926. gadā, un Brunhildei Pūcei, dzimušai 1925. gadā. Abām esot bijis jādodas skolas uzdevumā uz Rīgu, lai sagatavotos žetonu vakaram, tāpēc viņas piekritušas nogādāt vēstuli Margaritai Bratuškai Rīgas dzīvoklī.⁸¹ Lai gan meitenes par vēstules saturu nebija informētas, abas nonāca uz apsūdzēto sola un bija tiesātas kopā ar pārējiem LNJA Valkas grupas dalībniekiem. Par viņu saistību ar LNJA citi grupas jaunieši nebija informēti. Kā atzīst Alfons Meiris un Lilita Forstmane, par abu 12. klases skolnieču līdzdalību viņi uzzinājuši tikai tiesā, ko apliecina arī nopratināšanas protokoli.

Jānorāda, ka padomju represīvās varas tīkls bija, tēlaini izsakoties, ar mazām, bet daudz acīm. Margaritas Bratuškas atmiņu stāstījumā minēts, ka viņa 1945. gada rudenī nemaz Rīgā nedzīvoja, vien pašās oktobra beigās no Viļakas bija ieradusies Rīgā, kur uzreiz apcietināta.⁸² Ievērojot minēto, M. Bratuška nemaz nevarēja sūtīt Pencei atbildes vēstuli no Rīgas, aicinot uz tikšanos. To, ka viņa vēstuli nav sūtījusi, apliecina arī pati M. Bratuška.⁸³ Nav ziņu par to, vai Lūcija Pence bijusi informēta par situāciju, tomēr, spriežot pēc pieejamās informācijas, tieši viņas vēstule bija pavediens čekas rokās, lai atklātu Valkas grupas esību. Krimināllietas materiāli norāda, ka abu “kurjeru” ierašanās jau 30. oktobrī⁸⁴ arestētās M. Bratuškas Rīgas dzīvoklī tika piefiksēta. Tāpat dokumenti liecina, ka vēstuli meitenes L. Pencei atpakaļ neatveda.

Lūcija Pence aicināja uz nevardarbīgo pretošanos arī vecākus jauniešus Valkā, Rīgā un Ķegumā, tomēr centieni nesekmējās. L. Pences ar Veltas Lielauses starpniecību uzrunātās paziņas Ķegumā

⁸⁰ Vilciņš, Tālvāldis. “Jāņa Endzelīna sarakste ar represētajiem filologiem”, *Karogs*, 1990, 1. marts.

⁸¹ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 14. – 17. l.p.

⁸² Margaritas Bratuškas atmiņas, pierakstītas 1994. gadā. Pieejamas Latvijas Okupācijas muzeja fondā, inv. Nr. 1079.

⁸³ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 4. sēj., 39. l.p.

⁸⁴ Vilciņš, Tālvāldis. “Jāņa Endzelīna sarakste ar represētajiem filologiem”, *Karogs*, 1990, 1. marts.

Dzidru Pogu, dzimušu 1923. gadā, Aīdu Sapolu, dzimušu 1923. gadā, un Amandu Irmu Baroni, dzimušu 1913. gadā, arestēja un par statūtu lasīšanu un neziņošanu padomju varas iestādēm, ko atzina par “pretpadomju pagrīdes organizācijas kontrrevolucionārās darbības atbalstu”⁸⁵ tiesāja kopā ar LNJA Valkas grupas jauniešiem, bet par statūtu nodošanu ķegumietēm 1926. gadā dzimusī Velta Lielausa tika sodīta kā “sakarniece”.

LNJA Valkas grupas kodols, kas par savu vadītāju uzskatīja skolotāju Lūciju Penci, bija divpadsmit Valkas vidusskolas skolēni no trim klasēm – 8., 9.a un 9.b. Jaunieši mēģināja sadalīties divās grupās atbilstoši LNJA statūtos noteiktajam grupu lielumam, taču no krimināllietas un interviju materiāliem secināms, ka jaunieši faktiski darbojās nevis kā organizētas grupas, bet gan kā draugu puduri. LNJA Valkas grupas dalībnieki faktiski organizējās sava biedriskuma vadīti, atsaucoties draugu aicinājumam un nepievēršot uzmanību tam, ka nesaņēma detalizētu informāciju par apvienības plāniem un dalībnieku pienākumiem. Daži jaunieši bija lasījuši statūtus, kas noteica, ka LNJA galvenais mērķis ir “apvienot visu latvju jaunatni vienā nacionālā jaunatnes organizācijā ar mērķi izkopt latvisko dzīvesziņu un sekmēt latvju tautas vispārējo nacionāli politisko centienu piepildīšanos”,⁸⁶ viņi minēto atbilstoši savai izpratnei mēģināja iedzīvināt. Krimināllietā, savukārt, pieejamas cita citai līdzīgas “atzīšanās”. Piemēram:

“Uzrādītājās apsūdzībās pilnībā atzīstu savu vainu, un paskaidroju, ka, esot naidīgi noskaņots pret padomju varu, 1945. g. oktobrī iestājos nelegālajā kontrrevolucionārajā organizācijā “latvju nacionālistiskā jauniešu apvienība”, par savu mērķi uzstādot gāzt padomju varu Latvijā, nodibināt tās teritorijā buržuazistisko režīmu, biju aktīvs organizācijas biedrs, vairākkārtīgi piedalījos nelegālās sapulcēs, kur tika apspriesti jautājumi par praktisko organizācijas darbību, kā arī par teroraktu veikšanu pret padomju partijas iestādēm, šim nolūkam vācu ieročus un munīciju, ko glabāju pie sevis.”⁸⁷

⁸⁵ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 3. sēj., 225. lp.

⁸⁶ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 4. sēj., 3. lp.

⁸⁷ Piemēram, LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 239. lp.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 3. sēj., 35. lp.

3. LNJA Valkas grupas darbība

1945. gada oktobra beigās, kad Valkas skolēni uzskatīja, ka ir savākušies pietiekamā skaitā, lai varētu sākt darboties, bet uzdevumi no LNJA vadības nesevoja, viņi sanāca kopā, lai paši nospriestu par turpmāko rīcību. Krimināllietas materiālos ziņas par notikušo sapulču skaitu būtiski atšķiras. Minētas gan divas, gan četras, gan sešas, gan vairākkārtējas sapulces. Līdzīgi ir arī ar ziņām par pulcēšanās vietu. Atšķirības liecībās acīmredzot noteica izpratne par to, kas ir sapulce. To apliecina norādes par sapulces norises vietu, pratināšanā norādītas gan jauniešu dzīvesvietas, gan skola, gan mežs. Dažās liecībās norises vieta raksturota vispārīgi – “satiekoties”. Minēto pieņēmumu apstiprina arī atmiņu stāstījumi, piemēram, Lilita Forstmane norāda, ka jaunieši bieži sanākuši kopā gan uz vakarēšanu pie kāda klasesbiedra dzīvoklī, lai parunātos un padziedātu, gan pulcējušies lielākos vai mazākos bariņos pēc skolas, taču nekad šīs tikšanās neesot bijušas organizētas LNJA sapulces. Par rīcību grupas ietvaros vairāk sprieduši skolā, starpbrīžu laikā.⁸⁸ Lilitas Forstmanes atmiņas par tādām sapulcēm, par kādām klāsta krimināllietas materiāli, vai nu nav saglabājušās, vai arī viņa patiešām tādās nav piedalījies. Ievērojams, ka L. Pencis pratināšanas protokolā norādīts, ka viena no divām, viņasprāt, notikušajām sapulcēm esot notikusi tieši pie Lilitas Plotnieces (tagad Forstmanes), kas maz ticams, ņemot vērā Forstmanes izklāstīto mātes nostāju pret iesaistīšanos politiskās aktivitātēs.⁸⁹

Alfona Meira atmiņās sapulces raksturotas vispārīgi tikai kā daļa no Valkas grupas organizēšanās:

“Tad mums sākās tā saiešana. Astoņi cilvēki mēs bijām. Tad mēs sākām iepazīt viens otru. [...] Sanācām sanāksmēs un aprunājāmies. Tikšanās mums bija ārā, mežā. 9. klasē mēs gājām visi. Skolā sarunājām, kad tiksimies. Mani ievēlēja par grupas vecāko un Judīti Vēveri ievēlēja par manu palīdzī. Tad sāka organizēties otra grupa – Radziņa, Labsvīra, Andersons, mans labs draugs Broks. Viņi četri bija tajā grupā, kad sāka

⁸⁸ Kristīnes Rotbahas intervija ar Lilitu Forstmani (dzim. Plotniece, 1929), ierakstīta 2015. gada 9. decembrī Carnikavā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

⁸⁹ LVA, 1986. f., 2. apr., P9259. l., 1. sēj., 15. lp. otra puse.

organizēties. Tā bija otra grupa. Visi 8. klases vienklasnieki. Vecāki pilnīgi neko nezināja. Tā bija mūsu pašu iniciatīva. Tad mēs pārsprīdām visus privātos notikumus un skolas gaitas, un tā... Tajā laikā jau tā doma bija tāda – jādara un viss.”⁹⁰

Tikmēr krimināllietas materiālos, tostarp vairāku personu pratināšanas protokolos, norādīta detalizēta sapulču gaita un tajā apspriestie jautājumi, lai gan arī te fiksētās liecības par apspriestajiem jautājumiem atšķiras. Ievērojot liecībās lietoto valodu, piemēram, “gāzt padomju varu”, “gatavoties teroraktiem”, “paplašināt nelegālo pretpadomju darbību”, rodas pamatotas šaubas, vai liecība fiksēta precīzi, vadoties pēc jauniešu teiktā, vai arī notikuši pierakstījumi.

Analizējot krimināllietas un atmiņu interviju materiālus, nerodas precīzs priekšstats arī par skolotājas L. Pencas lomu grupas vadībā vai līdzdalībā. Nenoliedzami ir vien tas, ka pēc viņas iniciatīvas grupa bija izveidota.

Spriežot pēc krimināllietā pieejamajām ziņām, pirmā grupas sapulce 1945. gada oktobra sākumā notikusi dzīvoklī, kur vienlaicīgi dzīvojusi skolotāja Pence un vairākas grupā iesaistītās skolnieces. Minēto informāciju apstiprina vairāku grupas dalībnieku sniegtās liecības. To nav noliegusi arī L. Pence. Viedokļu atšķirības rodas attiecībā uz minētās sapulces dalībniekiem, arī par to, vai pati skolotāja bijusi klāt. Spriežot pēc krimināllietas dokumentiem, Lūcija Pence pratināšanā apgalvojusi, ka jauniešu sapulcēs nav piedalījusies. Viņu esot apmierinājis tas, ka grupa izveidojusies un aktīvi darbojas. Par grupas nodomiem un aktivitātēm bijusi informēta ar kāda grupas dalībnieka vai atbalstītāja starpniecību. Sakrīt liecības attiecībā uz to, ka pirmajā sapulcē lasīti rokrakstā uz rūtiņu klades lapas rakstīti LNJA statūti, ievēlēti grupas vadītāji – A. Meiris un J. Vēvere –, izdomāti segvārdi, tomēr nekas konkrēts par turpmāko grupas darbību nebija runāts.⁹¹ To, ka jaunieši faktiski pašorganizējās un visas aktivitātes veica bez jebkādas vadības norādījumiem, apliecina gan krimināllietas, gan interviju materiāli. Tāpat abi avoti apliecina, ka skolotāja L. Pence bijusi informēta par visām aktivitātēm. Turklāt tas arī paskaidro apstākli, ka pēc Lūcijas Pencas atkārtotas pratināšanas 1945. gada 6.

⁹⁰ Kristīnes Rotbahas intervija ar Alfonu Meiri (1930), ierakstīta 2012. gada 11. jūlijā Valkā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

⁹¹ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 17. lp.

novembra naktī⁹² nākamajā vakarā aizturēti visi LNJA Valkas grupas jaunieši.

Judītes Vēveres nopratināšanas protokols sniedz šādu ieskatu par pirmās sapulces norisi:

“Vispirms kopīgi izlasījām statūtus un pārrunājām atsevišķus punktus, kas bija neskaidrāki. Pēc statūtu izlasīšanas visi biedri ar nobalsošanu ievēlēja par grupas vecāko Meiri Alfonu un par grupas vecākā vietas izpildītāju Judīti Vēveri. Vairāk nekādi sevišķi jautājumi šai sapulcē netika iztirzāti. Pēc sapulces beigām visu, kas sapulcē bija pārrunāts, es izstāstīju skolotājai Pencei, kas skaitījās mūsu augstākā priekšniece. Viņa man sacīja, ka katram grupas biedram ir vajadzīgs savs pieņemtais vārds. Uz jautājumu, ko mēs varam sākt darīt, Pence atbildēja, lai sākot vākt sīkas ziņas par iestāžu darbiniekiem, ko mēs jau arī statūtos bijām izlasījuši.”⁹³

Savukārt atšķirīgu pirmās sapulces norisi atspoguļo Dzintras Purviņas pratināšanas protokols, kurā norādīts, ka jau pirmajā sapulcē esot izvirzīts uzdevums vākt ziņas par partijas darbiniekiem, ka norādījumus devuši A. Meiris un J. Vēvere, no kā bijis noprotams, ka viņi ir sapulces vadītāji.⁹⁴ Ievērojot minētās atšķirības vien par pirmās sapulces norisi, jautājums par notikušo sapulču skaitu, vietu un norisi paliek atklāts.

Intervijā Lilita Forstmane norādīja, ka viens no galvenajiem Valkas grupas uzstādījumiem bija nepieļaut jauniešu iestāšanos Komjaunatnē: “[...] mēs tak viņus medījām un gājām.”⁹⁵ Kādā no LNJA Valkas grupas sapulcēm dalībnieki sprieduši, ka būtu jāsoda tie, kas iestājas Komjaunatnē.⁹⁶ Viens šāds “nosodāmais” esot bijis vēlākais laikraksta *Cīņa* redaktors, bet tolaik Valkas apriņķa laikraksta *Mūsu zeme* atbildīgais redaktors, viens no pirmajiem Valkas komjauniešiem – Ilmārs Īverts –, dzimis 1924. gada 24. martā.⁹⁷ Nacionāli noskaņotie Valkas vidusskolēni esot gatavojušies savam bijušajam skolasbiedram,

⁹² LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 13. – 24. lp.

⁹³ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 106. lp.

⁹⁴ Turpat, 227. lp.

⁹⁵ Kristīnes Rotbahas intervija ar Lilitu Forstmani (dzim. Plotniece, 1929), ierakstīta 2015. gada 9. decembrī Carnikavā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

⁹⁶ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 231. lp.

⁹⁷ “Mēs saņemam mantojumu”, *Padomju Jaunatne*, 1969, 6. oktobris; Kainaizis, Vents. “Ilmārs Īverts 1924. 24. III 1995. 1. IV”, *Rīgas Balss*, 1995. 4. aprīlis.

komjaunietim - I. Īvertam uzmaukt galvā piķa maisu, par ko gan uzzinājis pats I. Īverts, gan liela daļa vecāko klašu skolēnu, šī iecere gan netika īstenota sakarā ar Valkas grupas dalībnieku arestu.⁹⁸

Daļa jauniešu savu pretošanos pauda, izvairoties no līdzdalības padomju propagandas sarīkojumos un padomju varas izveidotajās organizācijās, šādā veidā izrādot noraidošu attieksmi pret padomju ideoloģiju, kas bija ienākusi arī skolas vidē. 1945./46. mācību gadā Valkas vidusskolas direktors un reizē ģeogrāfijas skolotājs bija Alfrēds Indriksons.⁹⁹ Viņa vadītās ģeogrāfijas stundas esot bijušas saturiski pielāgotas padomju ideoloģijai, kas jauniešiem nav bijusi ne saprotama, ne pieņemama. Spriežot pēc presē pieejamās informācijas, Alfrēds Indriksons veica arī vietējo skolotāju apmācību Valkā 1945. gada nogalē.¹⁰⁰ Vairāki skolēni savus iebildumus pret padomju saturu un A. Indriksonu personiski, kurš, kā liecina L. Forstmane, esot bijis "sarkanais partizāns, pauda, traucējot viņa vadītās stundas, skaļi uzvedoties, uzdodot provokatoriskus jautājumus un pat izturoties nievājoši.¹⁰¹ Jaunieši pat esot bijuši iecerējuši skolas direktoram nosūtīt brīdinājuma vēstuli, lai viņš nekavējoties pārtrauc sadarbību ar padomju varu.¹⁰² Tas, vai minētā iecere īstenota, nav zināms.

Padomju režīma noliegums un pretošanās tam pausta arī simboliski, piemēram, sagraizot Josifa Staļina portretu tautas namā.¹⁰³ Tomēr LNJA Valkas grupas dalībnieku galvenās aktivitātes saistītas ar Latvijas Republikas proklamēšanas atceres sarīkojumiem, ko pēc pašu iniciatīvas veica vairāki Valkas vidusskolas skolēni. Šādas rīcības pamatojums meklējams, piemēram, Judītes Vēveres liecībā, kur viņa norāda, ka, ievērojot to, ka skolotājam bija pārtrūkuši sakari ar LNJA

⁹⁸ Kristīnes Rotbahas intervija ar Lilitu Forstmani (dzim. Plotniece, 1929), ierakstīta 2015. gada 9. decembrī Carnikavā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

⁹⁹ Valkas ģimnāzija. "Skolas vēsture". Pieejams: <http://www.valkaskgimnazija.lv/vesture/>; "Lektoru grupa Valkā", *Cīņa*, Nr. 291, 1945, 13. decembris, 1. lpp.

¹⁰⁰ "Lektoru grupa Valkā", *Cīņa*, Nr. 291, 1945, 13. decembris, 1. lpp.

¹⁰¹ Kristīnes Rotbahas intervija ar Lilitu Forstmani (dzim. Plotniece, 1929), ierakstīta 2015. gada 9. decembrī Carnikavā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

¹⁰² LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 231. lp.

¹⁰³ Turpat, 15. lp.

augstāko vadību, viņa nekādus rīkojumus nav varējusi dot un ieteikusi jauniešiem “kaut ko pašiem ar labu gribu izgudrot un izdarīt”.¹⁰⁴ Tā kā J. Vēvere bija “sakarniece” starp skolotāju un grupu, tad vairāki jaunieši vēlāk pratināšanā norāda, ka uzdevumus J. Vēvere devusi vai nu pati savā vai grupas priekšnieka vārdā.¹⁰⁵ Citos nopratināšanas protokolos norādīts, ka ierosinātāji bijuši grupas zēni.¹⁰⁶ Arī intervētie vairs neatminas aktivitāšu iniciatorus, toties labi atceras pašas aktivitātes.

1945. gada novembrī grupas dalībnieki vairākkārtīgi sprieda, kā rīkoties sakarā ar Latvijas Republikas proklamēšanas gadadienu. Esot bijuši izvirzīti trīs galvenie uzdevumi, kas vēlāk arī veiksmīgi veikti. Pirmkārt, bija nolemts uzrakstīt uzsaukumus uz pilsētas namu sienām. Otrkārt, vienojās apkopt un izrotāt ar ziediem un nacionālajiem karogiem kritušo brīvības cīnītāju kapus Valkā. Treškārt, nolēma pacelt Latvijas Republikas valsts karogu pilsētas laukumā pretī Valkas apriņķa izpildkomitejai.¹⁰⁷ Sprieduši arī par proklamāciju izgatavošanu un izplatīšanu, ko it kā ierosinājusi Elga Kagaine. Lai gan šāds ierosinājums esot izteikts, tomēr neesot atbalstīts, jo nevienam neesot bijusi drosme proklamācijas rakstīt ar roku, bet rakstāmmašīna grupas dalībniekiem nebija pieejama.¹⁰⁸

1945. gada 18. novembris bija sestdiena, tādēļ vairākiem grupas dalībniekiem, kas nākuši no lauku pagastiem bija jādodas mājup, Valkā palika tikai pilsētnieki. Tādēļ jau dažas dienas iepriekš, vakaros pastaigādamies, jaunieši bija sarakstījuši uz Valkas namu sienām un žogiem aicinājumus pieminēt 18. novembri. Alfons Meiris atminas, ka tikmēr, kamēr viņš esot rakstījis, citi bijuši sardzē.¹⁰⁹ Savā “vaļširdīgajā atzišanās”, kā to nosaukuši padomju izmeklētāji, 1945. gada 17. decembrī viņš liecinājis:

¹⁰⁴ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 107. lp.

¹⁰⁵ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 107. lp.

¹⁰⁶ Piemēram, LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 227. lp.

¹⁰⁷ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 203. lp.

¹⁰⁸ Turpat, 227. lp.

¹⁰⁹ Kristīnes Rotbahas intervija ar Alfonu Meiri (1930), ierakstīta 2012. gada 12. jūlijā Valkā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

“Uz 18. novembri visa grupa gāja rakstīt uz māju sienām un sētām visādus uzsaukumus. Šī rakstīšana notika 15. un 16. novembrī. Uzrakstījām uz kādām trīsām mājām.”¹¹⁰

Uzraksti bija rakstīti ar krāsainiem krītiņiem un vēstījuši, piemēram, sekojošu: “Latvieši, pieminiet 18. novembri!”¹¹¹ “Dievs, svētī Latviju!”¹¹² “Dievs, sargi Latviju, velns parauj Krieviju,”¹¹³ “Nāvi tautas nodevējiem,”¹¹⁴ “Sītiēt krievus!”¹¹⁵

17. novembra vakarā daļa grupas dalībnieku – V. Andersons, G. Labsvīra un V. Radziņa - devās uz Brāļu kapiem, kur tolaik vēl atradās pieminekļi Latvijas atbrīvošanas cīņās 4. Valmieras kājnieku pulka kritušo karavīru piemiņai, ko divdesmitā gadsimta piecdesmito gadu sākumā demontēja un apraka netālu no uzstādīšanas vietas Varoņu ielas pretējā pusē.¹¹⁶ Jaunieši nolika uz karavīru kapiem krustus un ziedus, kā arī pie pieminekļa pacēla sarkanbaltsarkano karogu.¹¹⁷ Tādi papīra karodziņi bijuši vairākiem jauniešiem, izgatavoti ar mērķi izlikt uz karavīru kapiem. Tie jaunieši, kas uz Brāļu kapiem neaizgāja, šos karodziņus saglabāja neizmantotus. Dzintra Purviņa, uzzinot par skolotājas L. Pencēs arestu, divus šādus karodziņus kopā ar LNJA statūtiem noslēpa šķūnītī, par ko pastāstīja vairākiem grupas biedriem.¹¹⁸ Vēlāk, veicot kratīšanu Dz. Purviņas dzīvesvietā, VDTK operatīvie darbinieki, rīkojās tā, it kā zinājuši, ka paslēptās lietas jāmeklē šķūnītī. Rezultātā atrasto izmantoja kā lietiskos pierādījumus krimināllietā.¹¹⁹ Viens no šiem karogiem, uz kura baltās joslas mūžīgs paliks pratināšanas laika apliecinājums: “Izgatavoju es. Dz. Purviņš,” bija publiski apskatāms 2000. gadā Latvijas Okupācijas muzeja rīkotajā izstādē *Karogi stāsta*.¹²⁰

¹¹⁰ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 64. lp.

¹¹¹ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 203. lp.

¹¹² Turpat, 108. lp.

¹¹³ Turpat, 234. lp.

¹¹⁴ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 4. sēj., 220. lp.

¹¹⁵ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 108., 234. lp.

¹¹⁶ Zudusī Latvija. “Brāļu kapi Valkā, [192-].” Pieejams: <http://www.zudusilatvija.lv/objects/object/18554/>

¹¹⁷ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 203. o. p. lp.

¹¹⁸ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 227. o. p. lp.

¹¹⁹ Turpat, 184. lp.

¹²⁰ “Latvijas Okupācijas muzejs”, *Lauku Avīzes pielikums*, 2000, 17. novembris.

Vadoties pēc krimināllietas materiāliem, secināms, ka M. Rudītis, V. Andersons, L. Plotniece, O. Rosicka un vēl daži jaunieši izkāra karogu pie Valkas apriņķa padomes.¹²¹ Savukārt Lilitas Forstmanes atmiņās tieši karoga pacelšana, faktiski papīra karoga piespraušana pie kioska sienas pretī apriņķa padomei, saglabājies kā vienīgā viņas pašas veiktā aktīvā darbība. Taču apsūdzības rakstā šīs darbības veikšanu inkriminē vairākiem citiem grupas dalībniekiem, bet ne L. Plotniecei (tagad Forstmanei). Vēl dažos dokumentos norādīts, ka L. Plotniece novietojusi karogu Brāļu kapos. Lilita Forstmane intervijā norādīja uz citādu lietu norisi nekā apsūdzībā minēts:

“Tagad bij’ 18. novembris. 18. novembrī ir jātaisa brīnumi. Un es nesaprotu, kāpēc skolā žetonvakars bija, laikam, 17. novembra vakarā. Nu laikam netīšām [...]. Mēs tagad dancojam, dancojam. Tagad jāietek strādāt. Man bija liels no papīra sarkanbaltsarkanais karogs. To es salocīju, uzliku uz krūtīm. To vajag uzspraut te. [Zīmē Valkas pilsētas laukumu, kur atradās čeka, kur kiosks, kur Rīgas iela.] Nu un tiem čekistiem jāiet gar to kiosku garām. Nu un es tur uzspraudu to karogu. Tāds biezs bija... No kartona... [...] Kur dabūju neatceros, laikam tak Alfons sagādāja. Bet Alfons tajā laikā uz Brāļu kapiem... Tur to pieminekli apkopt bija. Nu tas lielākais varoņdarbs, laikam.”¹²²

Krimināllietā glabājas karogs, uz kura ar roku rakstīts uzraksts vēsta: “Šo karogu kopā ar citiem izliku Valkas kapos 1945. gada 17. novembra vakarā. V. Andersons, M. Rudītis, V. Radziņa, G. Labsvīra.”¹²³ Tā Valkas vidusskolas skolēni okupētajā Latvijā 1945. gadā pieminēja Latvijas Republikas 27. gadadienu. Ievērojami, ka nopratināšanas protokolos minēta gan 17.¹²⁴, gan arī 26. gadadiena.¹²⁵ Daļēji šāds skaitļu juceklis skaidrojams ar Valkas vidusskolas žetonvakaru, ko Valkas vidusskolas 12. klases audzēkņi kopā ar skolotāju L. Pencī rīkoja 17. novembrī, svinēdami skolas 26. gadadienu. Cita starpā, arī žetonu vakara rīkošanas laika izvēle bija viens no pratināšanas jautājumiem, ko uzdeva LNJA Valkas grupas dalībniekiem. Pratināti, vai tā esot bijusi

¹²¹ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 203. o. p. lp.

¹²² Kristīnes Rotbahas intervija ar Lilitu Forstmani (dzim. Plotniece, 1929), ierakstīta 2015. gada 9. decembrī Carnikavā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

¹²³ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 4. sēj., 41. lp.

¹²⁴ Turpat, 194. lp.

¹²⁵ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 17. lp.

sava veida pretošanās izpausme un neatkarīgās Latvijas Republikas gadadienas pieminēšana, vai arī tā esot sakritība. Apzinātu žetonu vakara laika pieskaņošanu gadadienai visi noliedza. Ne apsūdzības rakstā, ne tiesas spriedumā šis apstāklis arī vairs netika pieminēts.

Sākotnēji VDTK galveno vērību pievērsa tam, vai jaunieši ir vākuši ieročus un munīciju. Spriežot pēc krimināllietas dokumentos pieejamās informācijas, apcietinātie vairākkārtīgi pratināti šajā sakarā, acīmredzot mēģinot panākt atzīšanos, lai varētu jauniešiem inkriminēt uzbrukumus padomju varas pārstāvjiem un teroraktu veikšanu. Vēlāk, pierādījumu trūkuma dēļ, apsūdzībā norādīta gatavošanās šādu darbību veikšanai. Šādas apsūdzības pamatā esot bijis uzbrukums kādai partijas aktīvistei. Lai gan jauniešiem ar šo notikumu nekāda sakara nebija, tomēr tas sekmēja LNJA Valkas grupas dalībnieku arestus 1945. gada decembrī. Lilita Forstmane atminas uzbrukumu šādi:

“4. decembrī ir Konstitūcijas diena. Gaida no Rīgas cilvēku, kas lasīs priekšlasījumu tanī tautas namā, un tas kukuružņiks [Кукрузник – krievu val., sarunvalodā lietots apzīmējums padomju lidmašīnām У-2 un АН-2] nolaižas ar to lektori Lugažu laukumā. Viņa kāpj no lidmašīnas laukā, un uz viņu šauj. Un šauj ar tādām lodēm, ar tiem sarkaniem galiņiem kā mums. Mums no sākuma bija “piesiets” terorakts arī, sestais punkts pie piecdesmit astoņi viens, jā. Kas šāva, palika nezināms. [...] leroči mums nebija, bet manā mājā vēl tagad vajag būt tām patronām ar tiem sarkaniem galiņiem. Priekš kam mums tās patronas, nezinu. Puikām patika, kā jau puikas, mēs tiem puikām līdz gājām.”¹²⁶

Lilita Forstmane un Alfons Meiris intervijās uzsver, ka ieroču, munīcijas un sprāgstvielu, kā jau pēc kara, mežā bijis daudz, tos tolaik meklēja un vāca daudzi jaunieši par spīti nelaiemes gadījumiem, piemēram, saspridzinoties uz atrastas nesprāgušas mīnas, 1944. gadā gāja bojā Alfona Meira brālis. Meklēt un vākt munīciju ierosināja arī LNJA Valkas grupas puīši. Jānorāda, ka statūti kā vienu no organizācijas uzdevumiem noteica palīdzību nacionālās pretošanās pieaugušo grupām. Lai gan LNJA Valkas grupai nebija nekādu sakaru ar

¹²⁶ Kristīnes Rotbahas intervija ar Lilitu Forstmani (dzim. Plotniece, 1929), ierakstīta 2015. gada 9. decembrī Carnikavā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

nacionālajiem partizāniem, ne arī viņi kādu no tiem zināja, intervijās pavīd doma, ka ieroči bijuši vākti ar domu viņiem palīdzēt:

“Pa mežiem bija partizāni, bet mums neiznāca ar viņiem sazināties, nebija nekāda sakara, bet domājām tiem partizāniem vismaz ko palīdzēt. [...] Mēs vācām munīciju, ieročus, bet tikai individuāli, lai neviens neko nezīn’ par otru. Tajā laikā jau bija pilni meži. [...] Man bija kara šautenes laukos rījā nobēdzinātas, viens kara automāts te Valkā, šķūnītī. Granātas bija un patronas. Dzintrai bija daudz patronas. Es visu Dzintrai stāstīju un viņa man visu, un par to visu čeka neko neuzzināja. Citiem ko stāstīja, viss nāca gaismā. Dzintrai tās patronas bija te Raiņa ielā uz bēniņiem. Tās arī nekad neatrada.”¹²⁷

Neskatoties uz izplatīto jauniešu paradumu un reālu sakaru ar nacionālajiem partizāniem neesību, aizturēto LNJA valcēniešu dzīves vietās kratīšanu laikā atrastie šaujamo ieroči, munīcija un sprāgstvielas bija atzīti par pierādījumu tam, ka LNJA Valkas grupas dalībnieki gatavojās “veikt diversijas un teroraktus pret partijas iestādēm un darbiniekiem”.¹²⁸ No vairākiem izmeklēšanas materiāliem gan noprotams, ka viss šis arsenāls bijis faktiski nelietojams, kaut gan tas, acīmredzot, nebija ņemts vērā. To apliecina arī 1990. gadā uzraudzības kārtībā izvirzītā protesta slēdziens.¹²⁹

4. LNJA Valkas grupas likvidēšana

LNJA Valkas grupas likvidēšanas izpēte saistāma ar jautājumu par Viļakas grupu.

Jau 1945. gada rudenī leTK atklāja LNJA organizācijas esību, kam sekoja iesaistīto jauniešu aresti visā Latvijā.¹³⁰ Pirmos Viļakas grupas dalībniekus arestēja jau 1945. gada septembrī un oktobrī, 31. oktobrī arestēja Margaritu Bratušku¹³¹, kas izmeklēšanā minējusi arī

¹²⁷ Kristīnes Rotbahas intervija ar Alfonu Meiri (1930), ierakstīta 2012. gada 11. jūlijā Valkā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

¹²⁸ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 4. sēj., 198. lp.

¹²⁹ Uzraudzības lieta. LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 5. sēj., 34. lp.

¹³⁰ Šaicāne, Irēna. “Viļakas jauniešu nevardarbīgās pretošanās organizācijas 1945. gadā”, *Latvijas vēsture 20. gadsimta 40. – 90. gados, Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*, 21. sēj. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007, 483. lpp.

¹³¹ Šaicāne, Irēna. “Viļakas jauniešu nevardarbīgās pretošanās organizācijas 1945. gadā”, *Latvijas vēsture 20. gadsimta 40. – 90. gados, Latvijas Vēsturnieku komisijas*

Lūciju Pencij,¹³² norādot, ka L. Pence esot paņēmusi LNJA statūtus un apņēmusies dibināt līdzīgu grupu Valkā.¹³³ Minētā sakarā ievērojams Alfona Meira viedoklis:

“Tajā laikā jau nezinājām, ka Viļakas grupa jau bija arestēta, kad mums tikai organizējās grupa. Mūsu skolotāja bija pazīstama ar to Viļakas grupas skolotāju, kas jau bija arestēta, un tā mūs nocopēja caur viņu. Viņa jau pati arī nezināja.”¹³⁴

Tārad padomju represīvajām iestādēm bija iespēja novērot Valkas grupu no tās dibināšanas brīža līdz tās darbības beigām. Šo aspektu apcer arī abi intervētie bijušie Valkas grupas dalībnieki. Tomēr nevar izslēgt iespēju, ka Valkas grupas aktivitātes piedēvēja nacionālajiem partizāniem, kuri 1945. rudenī Valkas apriņķī veica aktīvu darbību un masveida uzbrukumus okupācijas varas pārstāvjiem un to atbalstītājiem.¹³⁵ Alfons Meiris šādu pieļāvumu apstiprina, norādot, ka Valkas grupas izliktais nacionālais karogs Brāļu kapos nostāvējis līdz pat 18. novembrim. Esot bijis izlikts slēpnis ar bruņotiem čekistiem, kuri esot gaidījuši nacionālos partizānus. Pilsētā pakļidušas runas, ka partizāni esot aktivizējušies. Nevienam neesot ienācis prātā, ka šādi rīkojušies bērni.¹³⁶

Tomēr, vērtējot čekas informētības pakāpi, jāņem vērā, ka par Valkas grupas esību zināja arī jaunieši, kas atteicās tajā piedalīties. Nevar arī viennozīmīgi novērtēt grupā ievēroto konspirāciju. Lai gan jauniešiem bija segvārdi, par 12. klases “sakarniecēm” bija informēta tikai skolotāja, aktivitātes bija pārrunātas tikai ar tuvākajiem draugiem,

raksti, 21. sēj. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007, 483. lpp; Vilciņš, Tālvārdis. “Jāņa Endzelīna sarakste ar represētajiem filologiem”, *Karogs*, 1990, 1. marts.

¹³² Vērtējot M. Bratuškas nonākšanu čekas uzmanības lokā, jāņem vērā apstākļi, kas spriežot pēc presē pieejamās informācijas Margarita Bratuška iepriekš, 1937. gadā, bijusi administratīvi sodīta par “sabiedriskā miera un kārtības traucēšanu” ar LVL 20 vai astoņām dienām arestā. *Gulbenes Ziņas*, Nr. 51, 1937, 31. decembris, 3. lpp.

¹³³ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 3. sēj., 39. lpp.

¹³⁴ Kristīnes Rotbahas intervija ar Alfonu Meiri (1930), ierakstīta 2012. gada 2. augustā Valkā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

¹³⁵ Turčinskis, Zigmārs. *Ziemeļvidzemes mežabrāļi. Latvijas nacionālo partizānu cīņas Valkas apriņķī un Alūksnes apriņķa rietumu daļā. 1944. – 1953. gads*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2011, 109. – 113. lpp.

¹³⁶ Kristīnes Rotbahas intervija ar Alfonu Meiri (1930), ierakstīta 2012. gada 11. jūlijā Valkā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

tomēr jāņem vērā arī jaunības ideālismu, praktiskās pieredzes pretošanās organizēšanai totalitārā režīma apstākļos un piesardzības trūkumu. To apliecina vairāki gadījumi, par ko izmeklēšanā liecina liecinieki. Piemēram, Vidārs Andersons, novembra vidū meklējot šriftu proklamāciju drukai, esot atklājis savu nodomu paziņam avīzes spiestuvē, kas to tālāk pastāstījis kādam komjaunietim. Līdzīgi nepiesardzīgi rīkojās arī Milda Ruka, rādot paziņam somiņā paslēpto revolveri, sakot, ka nošaušoties aresta gadījumā. Kā atzina Lilita Forstmane, arī par runām par vēršanos pret komjauniešiem zinājuši daudzi. Tomēr nekāda rīcība no padomju varas iestādēm sākotnēji nesekoja. Turklāt pirmie liecinieki noplatināti tikai mēnesi pēc jauniešu aresta, 1946. gada janvārī. Pieci liecinieki liecinājuši, ka viņiem piedāvāts iestāties LNJA, divi – ka redzējuši vai zinājuši, ka jauniešiem ir ieroči.¹³⁷

Aresti sekoja 4. decembra notikumiem. Alfons Meiris situāciju raksturo sekojoši:

“4. decembrī bija sašauta viena partijas darbiniece, un uz mums domāja... Laikam jau par to skolotāju Lūciju zināja no Viļakas grupas. Varbūt par mums arī zināja, bet viss bija tādā kā novērošanā. Pēc tās šaušanas viņu ņēma ciet, un tad jau mūs arī. Mums jau no sākuma piesēja arī to šaušanas lietu, bet tur bija vecas mīlas lietas. Mums ar to nebija nekāda sakara.”¹³⁸

No krimināllietas materiāliem redzams, ka 1945. gada 5. decembrī aizturēta Lūcija Pence. Taču VDTK 2. nodaļas vecākā operpilnvarotā kapteiņa Kuzmina lēmums par L. Pencas aizturēšanu personības noskaidrošanai un ievietošanu iepriekšējā ieslodzījuma kamerā datēts tikai ar 8. decembri,¹³⁹ bet lēmums par arestu un kratīšanu – ar 9. decembri.¹⁴⁰ Šie paši datumi norādīti arī visu divpadsmit LNJA Valkas grupas 8. un 9. klases skolnieku aizturēšanas un aresta lēmumos. Abu 12. klases “sakarnieču” aresta datums norādīts 15. decembris.

¹³⁷ Skat., piemēram, liecinieku liecības. LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 4. sēj. 96. lp.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 5. sēj., 33. lp.

¹³⁸ Kristīnes Rotbahas intervija ar Alfonu Meiri (1930), ierakstīta 2012. gada 11. jūlijā Valkā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

¹³⁹ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 1. lp.

¹⁴⁰ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 2. lp.

Ķegumā dzīvojošo pieaugušo “līdzzinātāju” aresta datums norādīts 20. decembris.¹⁴¹

L. Penci pirmo reizi noprātina 5. decembra vakarā no plkst. 20-10 līdz 20-30, kur uz : “Jūs esat aizturēta par aktīvu pretpadomju darbību, izmeklēšana piedāvā jums vaļsirdīgi liecināt par šo jautājumu,” L. Pence sniedz atbildi: “Pretpadomju darbību es neveicu.”¹⁴² Taču jau nākamajā pratināšanā, kas seko tā paša vakara plkst. 22-00 un turpinās līdz 6. decembra rītam, L. Pence uzrāda visas viņai zināmās ar LNJA saistītās personas.¹⁴³ Līdz nākamās dienas vakaram visi Valkas grupas jaunieši jau bija arestēti un LNJA Valkas grupa likvidēta. Faktisko aresta dienu apliecina arī 1945. gada 7. decembra leTK Valsts drošības pārvaldes protokoli¹⁴⁴ un uzraudzības lietas materiāli.

Notikušo detalizēti raksturo aculiecinieku stāstījumi. Tā Alfons Meiris norāda:

“5. decembrī, trešdien, Padomju Savienības konstitūcijas dienā arestēja skolotāju Lūciju Penci. 6. decembrī skolā uzzinājām, un mēs jau sākām uztraukties. Ja mēs aizbēgtu, tad mūsu vecākus paņemtu ciet, tāpēc nebēgām. 7. decembra vakarā, naktī mūs arestēja. Vakarā ienāca tēva brālis pa priekšu, to bija čekisti speciāli paņēmuši, domāja, ka es kaut kā pretošos. Aiz viņa viens ar automātu un viens ar pistoli. Ienāca un teica: “Ruki v verh! [Rokas augšā! – krievu val.]” Tas bija tāds gaidīts pārsteigums. Skolotāja jau visu bija izstāstījusi. Nedomāja jau, ka būs tādas sekas. Tad mūs aizveda uz Stendera ielu, uz čeku. Mūs visus vienā vakarā paņēma. Visi vienā istabā bijām kopā. Pence jau bija citur. Mēs tur bijām – Radziņa, Plotniece, Vēvere, Lielause, Purviņa, Poga, Labsvīra, Kagaine, Rosicka un mēs četri puīši – Meiris, Andersons, Rudīts, Broks. Ruka, Sapola, Barona – tās, ko ar mums tiesāja, ar tām mums nebija nekāda sakara. Tās tur nemaz nebija.”¹⁴⁵

Savukārt Lilita Forstmane savās atmiņās raksta:

“7.XII – divas dienas pēc mūsu latviešu val. skolotājas aresta, mēs jutām apjukumu, nomācošas gaidas. [...] Bija ziemas vakars, ar salu līdz

¹⁴¹ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 3. sēj., 465. – 466. lp.

¹⁴² LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 12. o. p. lp.

¹⁴³ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 13. – 20. lp.

¹⁴⁴ Piemēram, LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 225. lp.

¹⁴⁵ Kristīnes Rotbahas intervija ar Alfonu Meiri (1930), ierakstīta 2012. gada 12. jūlijā Valkā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

-20⁰. Apmēram 20-20 atskanēja klauvējiens pie durvīm. [...] Šoka nebija – jāģērbjas silti, pats galvenais – izturēt, nevienu draugu nenodot. [...] Tad jau bija ceļš uz Valkas cietumu, pratināšana turpinājās visu nakti. Tad sekoja pārsteigums, ka savākta visu mūsu skolēnu grupa bez izņēmuma. Tā taču bija nodevība, ko arī vēlāk sapratām. Pēc 2 dienām, 20 grādu salā, sēdināja mūs vaļējā kravas mašīnā. Sekoja ceļš 170 km garumā līdz Rīgai. Raudoši, cits pie cita piespiedušies, lai nedaudz saglabātu siltumu, vakarā ieceļojām Stabu ielas ellē [...], asaras pār nosalušajiem vaigiem sasala. Sekoja pratināšanas, mocības un tiesa. Viss notika pilnībā svešajā krievu valodā – nesapratu neviena vārda krieviski. Tāpat arī visi pratināšanas tiesas procesi bija man pilnībā nezināmi, varbūt tāpēc arī tiesu neatceros.”¹⁴⁶

Intervijā Lilita Forstmane precizē:

“Mūs nodeva- bērnu- tūlīt pēc aresta tā skolotāja Pencīte. [...] Visu to, ko viņa zināja, zināja čekā. [...] Visus kā putniņus vienā vakarā krātiņā salika. [...] Mēs bijām noņēmušies nerunāt, nenodot nevienu, a viņa visu pēdējo sīkumu. Ā, uz viņas varbūt ka iedarbojās? Nezinu, nezinu... Nu kā viņa tā varēja darīt!? [...] Es vēl, ka mani arestēja, domāju: “Ā, Judīte [Vēvere] atnāca līdzī čēkistam, tātad Judīte ir ciet un es – nevienu nenodot, nevienu nenodot!” [...] Kad pratināja – nevienu vārdu! Ā, kur ņēmām tās zināšanas? Krievi paši vainīgi. Rādīja filmas tādas – Zoja Kosmodemjanska¹⁴⁷ [...]. Tas viss palika iespaidā. Ka tagad ar mums tā, nu un tagad mums jāuzvedas tāpat kā Zojai. Bet nevajadzēja jau. Čekai jau pilnīgi viss, viss bija zināms!”¹⁴⁸

Intervijas atklāj metodes, ar kādām čeka panāca jauniešu liecības. Lilita Forstmane atceras pārkurinātās telpas. Nezturamā karstuma dēļ esot bijis jāspiežas pie sienas, lai nenogībtu. Situāciju vēl nepanesamāku darījis vienīgā kameras gaismekļa “ploškas”, smārds un dūmi. Lilita Forstmane norāda arī uz steka sitieniem, lai panāktu Alfona

¹⁴⁶ Lilitas Forstmanes (dz. Plotnieces, 1929) atmiņas, rakstītas 2014. gada 13. februārī, oriģināls pieejams L. Forstmanes personīgajā arhīvā.

¹⁴⁷ 1944. gada režisora Leo Arnštama spēlfilma “Zoja” par Zoju Kosmodemjansku (1923 – 1941), kas pēc devītās klases pabeigšanas 1940. gadā, 1941. gadā pieteicās par brīvprātīgo, kļuva par partizāni un pēc nāves atzīta par padomju jaunatnes varonības simbolu.

¹⁴⁸ Kristīnes Rotbahas intervija ar Lilitu Forstmani (dzim. Plotniece, 1929), ierakstīta 2015. gada 9. decembrī Carnikavā, audioieraksts pieejams K. Rotbahas personīgajā arhīvā.

Meira un Judītes Vēveres “vaļsirdīgu atzišanos”, kas tomēr neatviegloja viņiem piespriesto sodu.

1946. gada 11. februārī leTK prokurors izvirzīja apsūdzību 19 personām, kurā norādīts, ka VDTK laika posmā no 1945. gada septembra līdz decembrim Rīgā un Valkas apriņķī ir “atklāta un likvidēta pretpadomju nacionālā organizācija, saukta “Latvju nacionālā jaunatnes apvienība”, kuru dibinājis un vadījis viens no Latgales bandītiskā formējuma organizatoriem Pēteris Supe (atrodas nelegālā stāvoklī)”.¹⁴⁹ Jābilst, ka Pēteris Supe čekas uzdevumā bija nogalināts 1946. gada pavasarī.¹⁵⁰ Apsūdzībā norādīts, ka visi pie atbildības sauktie ir LNJA Valkas un Ķeguma grupu dalībnieki.

Kur nenoteica tiešu “dzimtenes nodevību” (KPFSR Kriminālkodeksa 58.^{1a} pants), terora aktu veikšanu pret padomju varas pārstāvjiem (KPFSR Kriminālkodeksa 58.⁸ pants) vai infrastruktūras un sabiedriskās mantas bojāšanu kontrrevolucionārā nolūkā (KPFSR Kriminālkodeksa 58.⁹ pants), tur atzina “līdzdalību” (KPFSR Kriminālkodeksa 19. pants) vai “atbalstīšanu” (KPFSR Kriminālkodeksa 17. pants). Visas personas bija apsūdzētas pretpadomju darbībā, proti, noziegumos, kas bija paredzēti KPFSR Kriminālkodeksa 58.¹ – 58.¹⁴ pantos. Vienpadsmit personām atbildība noteikta atbilstoši KPFSR Kriminālkodeksa 58.^{1a} pantam, 19. pantam kopsakarā ar 58.⁸ pantu, 19. pantam kopsakarā ar 58.⁹ pantu un 58.¹¹ pantam. Septiņām personām atbildība noteikta atbilstoši KPFSR Kriminālkodeksa 58.^{1a} pantam, 19. pantam kopsakarā ar 58.⁸ pantu, 17. pantam kopsakarā ar 58.⁹ pantam un 58.¹¹ pantam, bet viena persona atbilstoši KPFSR Kriminālkodeksa 17. pantam kopsakarā ar 58.^{1a} pantu, 17. pantam kopsakarā ar 58.⁸ pantam, 17. pantam kopsakarā ar 58.⁹ pantu un 58.¹¹ pantam. Pirms lietas nodošanas tiesai 1946. gada 1. martā pēdējai KPFSR Kriminālkodeksa 58.¹¹ pants no apsūdzības izslēgts, jo nebija pierādīts, ka viņa ir organizācijas dalībniece.¹⁵¹

leTK karaspēka Kara tribunāls jeb tā saucamā “troika” 1946. gada 15. martā slēgtā tiesas sēdē tiesāja 19 personas¹⁵², no kurām jaunākajai bija tikai 14 gadi, sešiem jauniešiem – 15 gadi, diviem – 16,

¹⁴⁹ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 3. sēj., 215. lp.

¹⁵⁰ Rancāns, Antons. *Šaipus. Viņpus*. Rēzekne: Latgales druka, 2012, 15. lpp.

¹⁵¹ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 3. sēj. 215. – 229. lp.

¹⁵² LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 3. sēj., 256. – 274. lp.

Ausmai Pogai tā bija 17. dzimšanas diena, bet septiņas pilngadīgās personas bija vecumā no 18 līdz 33 gadiem. Divpadsmit jaunieši aresta laikā mācījās astotajā un devītajā klasē. No visiem tiesājamajiem sešas personas nebija LNJA dalībnieces. Velta Lielause un Brunhilde Pūce, kurām 1946. gads būtu bijis izlaiduma gads, bija pildījušas tikai “sakarnieču” pienākumus, savukārt Milda Ruka, Dzidra Poga, Alīda Sapola un Amanda Irma Barona nebija veikušas nekādas ar LNJA saistītas aktivitātes. Viņas tiesāja par “pretpadomju elementu” atbalstīšanu, neziņojot par tiem padomju varas iestādēm.¹⁵³

Tiesas sēdē piedalījies arī kāds advokāts Mandelštams, ko Ādolfs Šilde min kā piederīgu čekas priekšnieka Sīmaņa (Semjona) Šustina “tiesnešu un advokātu štābam”¹⁵⁴, kas palīdzēja tiesas procesus organizēt kā dekorāciju brutālām represijām. Jāatzīmē, ka intervētie neatceras ar viņu ne tikušies, ne runājuši. Minētais apliecina Ādolfa Šildes tēzi par procesu dekoratīvo nozīmi, radot tikai iespaidu par taisnīgu padomju tiesu, kur katram apsūdzētajam it kā nodrošinātas tiesības uz aizstāvību. Īstenībā pat ziņas par advokātu nav pieejamas.

Apsūdzība pamatā bija saistīta ar “dzimtenes nodevību”, “līdzdalību dzimtenes nodevībā”, “dalību pretpadomju organizācijā”, “teroraktu un diversijas mēģinājumiem” un neziņošana padomju varas iestādēm par organizāciju.¹⁵⁵ Jāatzīmē, ka tiesa kā nepierādītas atcēla vairākas apsūdzības, tādējādi attaisnojot Mildu Ruku, Dzidru Pogu, Alīdu Sapolu apsūdzības daļā par KPFSR Kriminālkodeksa 58.^{1a}, 19. pantu kopsakarā ar 58.⁸ pantu, 19. pantu kopsakarā ar 58.⁹ pantu un 58.¹¹ pantu, tomēr atzīstot apsūdzību daļā par neziņošanu, atbilstoši KPFSR Kriminālkodeksa 58.¹² pantam, un nosakot brīvības atņemšanu

¹⁵³ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 3. sēj., 270. – 271. lpp.

¹⁵⁴ Melliņš, Arvīds. “Šilde, Ādolfs – Pasaules revolūcijas vārdā. Grāmatu drauga apgāds. 1983”, *Daugavas Vanagu Mēnešraksts*, Nr. 5, 1984, 1. septembris, 49. lpp. Jābilst, presē latviešu valodā pieejama informācija tikai par zvērīnātu advokātu palīgu Borisu Mandelštamu, kas 1936. gada nogalē, pamatojoties uz Zvērinātu advokātu padomes lēmumu, kļuva par zvērīnātu advokātu. “Jauni zvērīnāti advokāti”, *Latvijas Kareivis*, Nr. 275 (4930), 1936, 3. decembris. Ievērojami, ka iepriekš presē pieejama informācija par zvērīnātu advokātu palīgu Benjamiņu Mandelštamu, kas, piemēram, 1936. gada publicējis referātu, kas bijis sagatavots Rīgas apgabaltiesas zvērīnātu advokātu palīgu konferencei. “Grāmatu apraksti II – IV”, *Valsts Bibliotēkas Biļetens*, Nr. 2 – 4, 1936, 1. februāris, 32. lpp.

¹⁵⁵ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 3. sēj., 494. – 496. lpp.

uz pieciem gadiem ar tiesību degradāciju uz trim gadiem.¹⁵⁶ Amandu Irmu Baronu par tādu pašu “noziegumu” sodīja ar brīvības atņemšanu uz trim gadiem ar tiesību degradāciju uz diviem gadiem. Savukārt Brunhildei Pūcei visus “noziegumus” pārkvalificēja kā šo noziegumu atbalstīšanu, notiesājot ar brīvības atņemšanu uz astoņiem gadiem, mantas konfiskāciju un tiesību degradāciju uz pieciem gadiem.¹⁵⁷

Alfonam Meirim un Judītei Vēverei kā aktīvākajiem LNJA Valkas grupas dalībniekiem tiesa nolēma atņemt brīvību, nosūtot viņus uz labošanas darbu nometnēm, uz desmit gadiem un konfiscējot visu personīgo mantu.¹⁵⁸ Tādu pašu, tikai par diviem gadiem īsāku, sodu saņēma Vidārs Andersons, Ausma Poga, Modris Rudītis (spriedumā kļūdaini nosaukts – Rudzītis, miris Karagandas apgabala Stepes nometnē 1950. gada 7. martā¹⁵⁹), Dzintra Purviņa (mirusi 1946. gada 13. decembrī Tomskā¹⁶⁰), Olga Rosicka, Vizbulīte Radziņa, Velta Lielause, Elga Kagaine (vēlākā habilitētā filoloģijas zinātņu doktore), Ilgvars Broks, Lilita Plotniece un Gaida Labsvīra. Līdzīgi mēnesi vēlāk bija notiesāti arī LNJA Viļakas grupas jaunieši.¹⁶¹

Taču visbargāko sodu saņēma Lūcija Pence – brīvības atņemšana uz 20 gadiem, mantas konfiskācija un tiesību degradācija uz pieciem gadiem. Jāatzīmē, ka vēl 1990. gada 17. maija prokurora atzinumā, ko 1990. gada 6. jūnijā apstiprinājis LPSR prokurors, otrās klases justīcijas valsts padomnieks Valentīns Daukšis¹⁶², norādīts, ka spriedums attiecībā uz Lūciju Penci ir pamatots un rehabilitācijai nav pamata.¹⁶³ Tomēr vēlāk visas deviņpadsmit 1946. gada 10. martā

¹⁵⁶ Turpat, 499. – 500. lp.

¹⁵⁷ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 3. sēj., 499. lp.

¹⁵⁸ Turpat.

¹⁵⁹ Turpat, 475. lp.

¹⁶⁰ Lilitas Plotnieces 53. vēstule mātei, rakstīta 1947. gada 5. janvārī, oriģināls pieejams L. Forstmanes personīgajā arhīvā.

¹⁶¹ LVA, 1986. f., 2. apr., P-10774. l., 8. sēj., 392. – 397. lp.

¹⁶² Sebastjans Valentīns Daukšis (1937-2009), beidzis P. Stučkas LVU Juridisko fakultāti, no 1961. gada strādājis LPSR prokuratūrā, no 1963. gada sevišķi svarīgu lietu izmeklētājs, astoņdesmitajos gados LPSR prokurora vietnieks. 1991. gadā tieši cīnījies pret Latvijas Republikas neatkarību PSRS prokuratūrai pakļautajā LPSR prokuratūrā.

¹⁶³ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 5. sēj., 25. lp.

tiesātās un padomju represijās cietušās personas bija atzītas par reabilitētām.¹⁶⁴

Kā intervijās atzina abi LNJA Valkas grupas bijušie dalībnieki, par pagātnes notikumiem viņi nav daudz runājuši – ne savā starpā, ne ar citiem, ne agrāk, kad visur bijušas čekas ausis, ne arī tagad, kad it kā varētu nodot pēcnācējiem šīs skaudrās atmiņas. Minētais norāda uz to, ka te vietā tēlainis apzīmējums – “čukstētāju sabiedrība”¹⁶⁵.

Lai kā vēlētos, klāt neesošie tomēr nekad nevarēs šo daudz dziļākas nozīmes traģēdiju izprast līdz galam, atliek vien mēģināt tai pielāgot savas zināšanas un ar vislielāko rūpību glabāt šo iepriekšējās paaudzes atstāto atmiņu mantojumu nākamām paaudzēm.

Secinājumi

Padomju okupācijas veikto represiju rezultātā 1945. gada septembrī un oktobrī Valkā izveidojās nevardarbīgās pretošanās kustība. Divu mēnešu laikā bez ārēja atbalsta un stingras vadības Valkas vidusskolas 8. un 9. klases jaunieši, kuri nevēlējās samierināties ar totalitāro padomju režīmu, sekojot savas divdesmit piecus gadus vecās skolotājas Lūcijas Pencis iniciatīvai, izveidoja 13 cilvēku lielu grupu, kas darbojās vien līdz 1945. gada decembrim, kad visi grupas dalībnieki arestēti, bet grupa likvidēta.

Šo var uzskatīt par organizētu LNJA Valkas grupu, kas darbojās, pamatojoties uz LNPA vadītāja Pētera Supes izstrādātiem LNJA statūtiem, ko LNJA Viļakas grupas dalībniece Margarita Bratuška bija nodevusi Lūcijai Pencei.

Lai gan LNJA Valkas grupa nevienojās par kādu konkrētu kopēju mērķi, tomēr visus grupas jauniešus vadīja alkas pēc brīvas, neatkarīgas Latvijas, kas bija vadmotīvs viņu veiktajām darbībām. LNJA Valkas grupas nevardarbīgā pretošanās padomju varai izpaudās dažādās formās: bija rakstīti nacionāla satura uzsaukumi, izgatavoti Latvijas Republikas valsts karogi, sakopti Latvijas atbrīvošanas cīņās

¹⁶⁴ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 3. sēj., 464. lpp.

¹⁶⁵ Ločmele, Klinta. *(Ne)izstāstītā vēsture. Skola. Mājas. Atmiņa*. Rīga: LU ZZP SPPI, 2011, 108. lpp.

kritušo karavīru kapi. Atzīmējot Latvijas Republikas proklamēšanas 27. gadadienu, LNJA Valkas grupas dalībnieki Valkas pilsētas centrā un Brāļu kapos novietoja Latvijas Republikas valsts karogus. Lai arī čeka atrada jauniešu dzīvesvietās ieročus, sprāgstvielas un municiju, tomēr tās vākšana un glabāšana bija raksturīga pēckara jaunatnes nodarbe. Bruņoti uzbrukumi padomju varas pārstāvjiem nebija konstatēti.

Jauniešiem trūka praktiskās pretošanās pieredzes totalitārā režīma apstākļos. Nebija pievērsta pienācīga uzmanība konspirācijai. Tomēr visvairāk Valkas grupas atklāšanu un likvidēšanu sekmēja LNJA Viļakas grupas likvidēšana 1945. gada rudenī.

Lūcija Pence apcietināta sakarā ar Margaritas Bratuškas iesaistes LNJA atklāšanu un Lūcijas Pences neinformētību. Visi LNJA Valkas grupas jaunieši tika arestēti 1945. gada 7. decembrī, pamatojoties uz Lūcijas Pences pratināšanā iegūto informāciju. Astoņi jaunieši aresta laikā mācījās Valkas vidusskolas 8. klasē, četri – 9. klasē, divas meitenes – 12. klasē.

1946. gada 10. martā leTK karaspēka Kara tribunāls, imitējot tiesas procesu, notiesāja 19 personas vecumā no 14 līdz 33 gadiem – trīspadsmit LNJA Valkas grupas dalībniekus, divas “līdzdalībnieces” un četras “līdzzinātājas”. Gan izmeklēšana, gan tiesas process notika bez reālas aizstāvības iespējām, krievu valodā, ko jaunieši nepārvaldīja. Spriežot pēc aculiecinieku stāstītā un salīdzinot to ar krimināllietās pieejamo informāciju var secināt, ka tulka un advokāta piesaiste bijusi formāla. Turklāt advokāta Mandelštama loma tiesas procesā būtu atsevišķas pētniecības vērts temats, ievērojot to, ka intervētie viņa dalību neatminas, bet pētnieki izteikuši aizdomas par apzinātu līdzdalību čekas organizētajās “dekoratīvajās” prāvās.

Lilias Plotnieces vēstulē mātei, kas rakstīta no soda izciešanas vietas Taišetā tieši gadu pēc notiesāšanas, Ēzopa valodā lieliski aprakstītas tiesas dienas, kādas tās palikušas pusaudzes atmiņā. Vēstule atspoguļo gan jaunietes pārdzīvojumus, gan stingro raksturu un spītu, kas neļauj nožēlot notikušo, bet sniedz cerību uz drīzu atgriešanos mājās:

“Tiesa.

Taišetā, 1947. gada 16. martā

73. vēstule.

Manu mīļo māmuliņ!

Šodien ir svētdien un brīvdiena. Uzrakstīšu Tev kaut ko tuvāk par pagājuša gada šim dienām. Bija 13. marta vakars, kad satikāmies ar Dzintru uz visiem pārējiem kādā “istabā”. Rīt būs “eksāmens”. Savāda, baiga sajūta. Ārā jau nakts, deg elektrība, bet telpā atskan aizmigušu cilvēku elpošana, aiz durvīm klauudz vienmērīgi soļi. Mēs ar Dzintru esam pārlieku laimīgas, esam kopā, tik daudz ko runāt un atstāstīt, par gulēšanu nemaz nedomājam.

Paiet nakts un negaidīts pienācis lielais rīts, kad 1x redzēju Rīgas “skolas” telpas un iepazīnos ar “eksāmenu” kārtību. Bija auksts, sniegs arī čirkstēja zem mūsu soļiem, kad steidzāmies uz auto mašīnu. Sals knieba degunā un sprēgāja žogu stabos. Ejam klusēdami, bet domās aizkļīstu mājās, nezinu, ko tu darīji šai brīdī. Tad esam visi 1 ciešā mašīnā un jūtam, ka braucam. Tad apstājamies pie lielas mājas vārtiem, uz ielas valdīja dzīvība, tur cilvēki varēja brīvi kustēties, bet mēs nokāpām tumšā pagrabā. Gaidījām. Tur caur mazu lodziņu varēja redzēt ielu ar kūšājošu dzīvību. Acis piesietas šim skatam – tā gribētos izskriet tikai drusku ārā un paraudzīties brīvos cilvēkos, un paklausīties ielas troksni, bet tas ir liegts. Vienīgi var redzēt cilvēku kājas un auto un riteņus.

“Eksāmeni” sākās, “skolotāji” nežēlīgi, bet tā tam jābūt un mūs tas neuztrauc. Diena paiet ātri un naktī braucam atpakaļ, lai rītu viss tas pats sāktos no gala. 15. marts, šī bija diena, kurā Dzintra [Purviņa] lūdza aizvest mīļus sveicienus savai māmiņai. Tad es smējos, bet tagad saprotu savu nabaga draudzību. Un šīs dienas vakarā, kad Rīgas jumtos spoguļojās rietošā saulīte un tās spožie stari krita logu stiklos, mums paziņoja... un tagad zināju, ka “eksāmenu” esmu nolikusi labi.

Ar šo brīdi auga vēl lielāka spītība un naidis. Neskumu par sevi, jo zinu, kas esmu, tas nav kauns, bet asaras sakāpa acīs, domājot par jums mājās, manu mīļo māmuliņ! Bet tad domāju un domāju arī tagad, ka nekas nav mūžīgs, ilgi šīs dzīves posms nevilksies un būšu atkal mājās pie Tevis, un tā tas būs.

Tagad beigšu rakstīt.

Lilita.”¹⁶⁶

Pēc tiesas sprieduma LNJA Valkas grupas dalībnieki tika sodīti ar brīvības atņemšanu no 8 līdz 20 gadiem un nosūtīti “pāraudzināt” uz Sibīriju un Krievijas Tālo ziemeļu apgabaliem. Divi jaunieši mira sodu neizcietuši. Visas notiesātās personas šobrīd ir rehabilitētas.

¹⁶⁶ Lilitas Plotnieces 73. vēstule mātei, rakstīta 1947. gada 16. martā, oriģināls pieejams Lilitas Forstmanes personīgajā arhīvā.

The Valka Group of the Latvian National Youth Association's (LNJA) (1945). Memory heritage

The preamble of the *Satversme* (the Constitution of the Republic of Latvia) provides the duty to commemorate the victims of retaliations by invaders' forces and to condemn the Soviet totalitarian and bureaucratic authoritarian regime and its crimes. This year marks seventy years since this regime robbed twelve young people from Valka (Latvia) of their youth, freedom and homeland. These included Dzintra Purviņš who lost her life. Archives and museum exhibits provide documented information regarding this event in the autumn of 1945, however, the best information has been provided by the contemporaries to this event, the victims and their descendants. Life story interviews help to go back in time and reconstruct the tragic events of that era.

The above-mentioned young people were all between 14 and 19 years old. All of them were pupils at the Valka City High School and taught to be patriots, nationalists and activists. They could not come to terms with the re-occupation Latvia, which had reached Valka on 19 September 1944. The young people were close to one another not only because of their school life, but also because of their participation in the Latvian National Youth Association (LNJA).

The Valka group of the LNJA had been organized during late September, early October of 1945 by Lūcija Pence. She was a student at the University of Latvia and worked as a teacher at the Valka City High School. Within a month, Alfons Meiris, Judīte Vēvere, Vidārs Andersons, Ausma Poga, Modris Rudītis, Dzintra Purviņš, Olga Rosicka, Vizbulīte Radziņa, Elza Kagaine, Ilgvars Broks, Lilita Plotniece and Gaida Labsvīra had become members of the group. The group had adopted statutes, rules for participation and internal order, clearly defining duties and obligations. According to the verdict of 15 March 1946 of the war tribunal by the People's Commissariat for Internal Affairs of the Latvian SSR, all youngsters and their teacher were sentenced to imprisonment and confiscation of property. Later, all had been deported to labour camps or colonies of the reinforced regimen in

Siberia and the Russian Far North. One of the 'crimes' they had been accused was related to displaying of the national flag of the Republic of Latvia on the eve before 18 November 1945 in Valka.

Special attention within the research towards the mentioned case as an example of nonviolent resistance was paid to acknowledgment their memories because, if these are not recorded, they will have lesser life within the documents.